یاش توركستان

توركستان ملی استقلال فكریگه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

ییل 2 | آوغوست - سنتابر 1930 | سان 9-10

بو ساندا:

سیاسی بولم:

1 _ قوزغالیشدان قورولوشغا — باش مقاله

2 _ ملی مسئله تیوه‌ره‌گیده — مچ.

3 _ آلمان محررله‌رینینگ توركستان تأثراتی — یاش توركستانلی

4 _ كه‌ره‌نسكی وه توركستان ملی حركتی — چوقای اوغلی مصطفی

5 _ بیش ییللق پلان وه اونینگ توركستانده تأثیری — تیمور اوغلی

6 _ قولخوز سیاستی — جانای

7 _ توركیه‌ده — توركستانلی تورك

ادبی بولم:

8 _ تونه‌له‌نگه‌ن یارالار (شعر) — تویغون

خبرله‌ر بولمی:

9 _ توركستان خبرله‌ری

10 _ به‌رلین خبرله‌ری

«تورك يوردی» تورك اوجاقلارينينگ فكرلەرينی تاراتادرغان آيلق مجموعەدر. لاتين حروفاتيله چيقادر.

«اودلو يورت» رسولزاده محمد امين بيكنينگ باش محررلگی وه مقتدر آذری محررلەرينينگ اشتراكی بلەن استانبولده چيقادر. مليتچی وه استقلالچی آيلق مجموعەدر. «كيچيك توركيه» آتالغان توغانيمز آذربايجاننينگ ملی مفكورەسينی تاراتار وه آقلايدر. لاتين حروفاتيله چيقادر.

«بيلديريش» استقلالچی آذری محررلەری تامانيدان استانبولده، هەر پنجشنبه كونی، چيقاريلماقدا بولغان هافتالق غازيتادر. ياقين، اورتا، وه اوزاق توغو (شرق)دا آينوقسا تورك دنياسيده بولوب تورگەن سياسی، ملی، حرثی وه اجتماعی حركتلەر توغريسيده موثوق معلومات بيريب تورەدر. لاتين حروفاتيله چيقادر.

«پروموته» فرانسوزچه آيلق مجموعەدر. توركستان، قافقاسيا هەم اوقراينالی آتاقلی محررلەرنينگ اشتراكی بلەن پاريسدا چيقاريلادر. آدريسی:

3, Rue du Sabot. Paris (6e)

«ملی يول» شمال توركلەرينينگ آتاقلی اديبی عياض اسحاقی بيكنينگ باش محررلگی بلەن وارشاوادا، عرب حروفاتيله، چيقادر. ايديل-اورال وه قريم استقلال فكريگه خدمت ايتوچی آيلق مجموعەدر.

«أمل مجموعەسی» قريم توركلەرينينگ استقلال فكرينی تاراتادرغان اونبش كونلك مجموعەدر. عرب حروفاتيله چيقادر.

آدرەسی:

„Emel Medjmuasi" str.Ardealului N. 3
Bazargic-Romania

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

یاش توركستان

توركستان ملی استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

ییل 2	آوغوست - سنتابر 1930	سان 9-10

قوزغالیشدان قورولوشغا

(عصیاندان تشکیلاتگه)

سوڭ وقتلەردە توركستاندەن تورلو ییرلەردە یەگیدەن قورباشی تودەلەری چیقماقغا باشلاغانلغی خبرلەری کیلمەکدەدر. بونداى خبرلەردەن بر آزینی «یاش توركستان»نك سوڭ نومروسندەدە نشر ایتکەن ایدك. یورتدەن کیلگەن مکتوبلەر وە تورلو مملکتلەردە یاشاب تورگەن توركستان مهاجرلاردەن بعضی بر کشیلەر، بو یەگیدەن کوتەریلمەکدە بولغان عصیان مسئلەسیگە بزنك قاراشمزنی بیلمەکچی بولادرلار. اونگچون بزدە اوز نقطۀ نظریمزنی شو ییردە یازوب کیتشنی لازم تاپدق.

موسقوا ساویت حکومتی قولی آستندا، آراسی کیسیلمەسدەن، عصیان آرقاسندان عصیان کوتەروب کیلمەکدە بولغان بر اولکە بارسا او هەم توركستاندر. خلقمزنك حکومتگە قارشو باشلاغان سوغیشینك «دائیمی سونمەس» بر محاربە بولیب کیتیشگە سبب،

تورکستانده‌گی روس بولشه‌ویکله‌رینگ حدده‌ن تاشقاری «وحشی حیوان سیاستی»در. تورکستان خلقی اوچون، بولشه‌ویکله‌رنگ یالغوز آیریم مسئله‌لەرده یوروتگه‌ن سیاستی گنه ایمه‌س، «روس پرولەتاری حاکمیتی» سیستەمینگ اوزی اساساً یاراماید‌ر.

روس بولشه‌ویکله‌ری تورکستانگه، تورکستان تورکله‌رینگ مملکت اداره‌سنده اشتراکینی منع ایتیش که‌بی، (1917 نچی ییلی نویابرنده‌گی 3 نچی ساویت قونغره‌سی مضبطه‌له‌ریگه قارالسین) زورلق وه حقسزلق بله‌ن کیلدیله‌ر. روس بولشه‌ویکله‌رینك تورکستان خلقیگه کورسه‌تگه‌ن بو «ملی زورلغی» بوکونگه‌چه دوام ایتمه‌کده‌در. مه‌نه اونینگ اوچون‌ده ساویت حکومتی ایش باشیغا کیلگه‌ن آندان باشلاغان قوزغالیش توختامای، آراسی کیسیلمه‌ی دوام ایتوب کیله‌در. طبیعی بوکونگی قوزغالیش ایسکی قوزغالیشنگ عینی ایمه‌س. روس قیزیل اوردوسی سلاحسز، تنچ خلق اوستنده یوروتدیگی قانلی ته‌رروری سایه‌سنده یورتمزنی ایکنچی دفعه استیلا ایته بیلدی. فقط خلق حرکتنی باسوب، تورکستانده ایسته‌دیکله‌ری که‌بی محکم یرله‌شوب آلیش، روس بولشه‌ویکله‌ریگه بوکونگه‌چه نصیب بولمادی؛ بولماس‌دا. بر یرده زور بله‌ن باسیلغان عصیان ایکنچی یرده‌ن کوچلیراق بولوب چیقماقداد‌ر.

تورکستانده‌گی عصیانینگ روس پرولەتاری حاکمیتیگه قارشو عمومی خلق حرکتی روحی وه قاراقته‌رینی تاشیغان زمانله‌ر بولغان ایدی. تأسفکه او زمانله‌رده هه‌م یورتیمز اوستیگه توشگه قارا مصیبت وه خلقمزنك اوموزی (ییلکه‌سی) گه یوکله‌نگه‌ن اوغورسز یوکنی آتوب تاشلاش ممکن بولمادی. طبیعی بونك کوبگنه سببله‌ری بار. او زمان بزنینگ نه حربی نه ته‌خنیکی وه نه‌ده ملی سیاسی کوچلی بر اویوشمه‌مز بار ایدی. بز تورکستانلیله‌ر نه ایشگه یارارلق قورالغا ایگه بولغان وه نه‌ده سلاح قوللانیشنی اورگه‌نگه‌ن ایدك. بونینگ اوستیگه قورالسز مجادله‌مزنی کوب وقت یالغوز اوز باشمزغا آلوب

ئەۋلاد كۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

باریش مجبوریتنده قالدق. هیچ بر تاماندان یاردمچیمز بولمادی. بعضاً قوزغالانچیلار قاتاریدا کورونوب قالغان آق روس ضابطلەری بولسا اوزلەرینك مونارخیستلك پلانلەری بلەن خلقنی قورقوتیش وە قاچیریشدان باشقا بر ایشگە یارامادیلار.

باسماچیلارنك اوزلەرنده هەم نە کورەش پلانی وە نەدە اونك مقصدی حقنده بیرلك بار ایدی. توغریسینی سویلەش کیرەك: کوب یرلەردە روس بولشەویکلەری آغیر وضعیتلەردە قالدیقلاری آنلاردا یەرەشیش شرطی اوچون قاضی‌خانەلەرگە اذن بیریب، آچیق ساوداگە یول بیریشنی‌گنه طلب قیلغان قورباشیلار کوبگنه ایدی. یالغوز بر نیچەلەرنده‌نگنه روس ساویت حکومتینی قوولاش تیلەگی ایشیتلدی. طبیعی بونداى اوز آرا آڭلاشوب یتمەگەن بر کوچنی ییگیش بولشەویکلەر اوچون‌دە قیین ایمەس ایدی. اونگچون‌دە عصیانتگ بو قدر اوزون چیککەنینگ سببینی باشقا بر یرده یعنی ایزیلگەن تورکستان خلقینگ ظالم، تالانچیلار حکومتیگە قارشو بولغان حسیاتنده قیدیریش کیرەك.

ایمدی ساویتلەر روسیەسنده شرائط وە وضعیت اوزگەرگەن. بونگلە متناسب یەگی کورەش یولی توتیش وە یەگی کورەش واسطەلەری تطبیق ایتش کیرەك.

بز بوکونگی شرائط آستندادا عصیان حرکتیگە کیریشوب تجربە ایتمەگچی بولغان یورتداشلارمزنگ احوال روحیەلەرینی‌دە جودە یاخشی تقدیر ایتە بیلەمز. اولەر قیزیل روسلەرنگ ظلم وە تضیقی آستندا نفس هەم آلالماسدان بوغولوب ایزیلمەکدە بولغان، حیات وە تنفس اوچون چارە قیدیرغان بیچارەلەر، مظلوملاردر. روس ساویت حکومتینگ قولخوز، پاختا وە باشقا سیاستلەری یوز- ندەن اولکەنك تورلو قسملەرندەگی اهالینگ مادی بارلغی تهلکە آستندا قالغان. مەنە موسقوانك بوندەی سیاستلەری آرقاسیدا چارە- سز، امیدسز قالغان خلق قولیگە توشکەن اوراغی، کیتمەنی وە یا

آو میلتیغینی آلوب «یانوب اولهکدەن آنوب اولەك یاخشیراق» دیب عصیان میدانیگە چیقوب بارادر.

بو، چیدەب بولمایدرغان وضعیت قارشوسندا کورولگەن حرکتلەر، نە قدر حقلی بولسالار هەم عمومی منفعت وە قورتولوش غایەسی نقطهٔ نظریندەن معقول ایمەس.

بوندای بربریگە باغلانماغان محلی چیقیشلار بلەن یورتیمزنی یات کوچ، بولشەویك روس استیلاسندەن قورتاریشنیگ ممکن بولماغانلغنی هیچ بر زمان اونوتمەسلیگمز کیرەك. بو نقطهٔ نظردەن اویوشمە تیوەرەگیدە توپلانماسدان وە موافق زمان کیلمەسدەن تاجیکستان، تورکمەنستان وە یا تورکستاننیگ هەر قاندای بر قسمندە چیقغان عصیانلار یورتیمزگە فائدە کیترە آلماسلار.

ألڭ آولّ یورتدەگی بوتون قوتلەرنی کوچلی بر اویوشمە تیوەرەگیدە توپلاشغا حرکت ایتش کیرەك. «تورکستان ملی بیرلگی» «تمب»نیگ برنچی ایشی وە یاقین غایەسی: 1) تورکستاننی روس پرولەتاری حاکمیتندەن قورتاریش، 2) تورکستاندە هەر قاندای بولسا بولسون روس حاکمیتیگە یولّ بیرمەسلك، 3) بر آن آول ملی وە مستقل تورکستان دولتینی قوریش، بولادر.

بز بونیگلە وطنداشلاریمزنی طاقتنیگ خارجندە بولسا هەم بولشەویك ظلم وە وحشیتگە تحمل ایتشگە چاقیرماقچی بولمایمز. فقط آیریم یرلەردە بولادرغان قوزغالیشلارنیگ یورتیمزنی قورتاروب بیرە آلمایدرغانینی شو باشدان بیلیش کیرەك.

بیردە قوزغالیش چاغلاریدا، روس بولشەویکلەرینیگ قهار سیاستلەری بلەن کوچلەب، زورلاب، اوز سیاسی یولیغا سالیب آلغان خلق کتلەسینی، بولشەویك حکومتی آگەنتلەریندەن وە ساتقین مأمورلەریندەن آجراتا بیلیش کیرەك.

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بولشەویك آگەنت وە مأمورلەرینڭ خائنلغی اوچون ساویتلار قولٔ آستندا قالیب علاجسز، آمانسزلقدان بولشەویكلەرنك اقتصادی سیاستیگە بیریلیب كیتگەن گناهسز تورکستان قیشلاقیلاری كویمە۔ سینلەر وە مسئولٔ تانیلماسینلار.

اونوتمەسلك كیرەك، كە بزنڭ موفقیتمز وە ملی مقدراتمز گە ایگە بولا آلیشمز، یورتیمزدە، خلق كتلەسی ایچندە، بر ملی تنچلك «ملی صلح» وە بیرلك قورا بیلیشمزغا باغلیدر.

بو «ملی صلح» وە بیرلك منافعیدە دهقاننڭ قولیداگی یبر۔ یگە ایگە بولغانینی تانیشنی طلب ایتەدر.

ملی صلح وە ملی منافعیمز، آلداقچی روس قومونیستلەرینڭ اوستی یالتراق وعدەلەریگە ایناناراق فرقەگە كیریب آلدانغان وە موسقوانڭ حقیقی یوزینی كورگەن آن فرقە صفلەرینی تاشلاب چیقغان آدملەرنی چینەكەم موسقوا آگەنتلەرندەن آیرا بیلیشنی، طلب ایتەدر.

بز ملی حركت تاریخمزنڭ ایكنچی بر دوریگە كیروب بارا۔ مز. كیچمشدەن بزنڭ بوكونگی احتیاجمزنڭ طلبیگە كورە قور۔ ماقچی بولغان یولیمزغا تەمەلٔ (تمل) بولورلق هیچ بر نەرسە قالما۔ غان. قوقان وە خیوە خانلقلاری هەم بوخارا امیرلگی عنعنەلەری اویلەب اوتوریشگە هەم آرزیمایدر. ذاتاً بز روسیە استیلاسندەن قور۔ تولوش توغروسیدە اویلەر وە سویلەر ایكەن روس استیلاسیگەچە بولغان وضعیتگە قایتیشنی ذهنیمزدەن هەم كیچیرمەیمز. بیردە اوندە موندە ثاوشنی چیقوب تورگەن بوخارا امیری بولسا بر روس موناز۔ خیزمی آگەنتندەن باشقا هیچ بر نەرسە ایمەس. او بوكون هەم تورکستاندە ایسكی روسیە چارلیغی حاكمیتندەن باشقا بر نەرسە بولا آلیشینی اوزینڭ عقلسز باشیغا سیغدیرا آلمایدر.

ایسکی روس حکومتینگ‌ده کیله‌چه‌ك ملی مستقل دولتمزنگ قوروولشندا ایشیمزگه یارارلق هیچ بر نه‌رسه قویوب کیتمه‌گه‌نینی اونوتمه‌سلگیمز کیره‌ك.

بز مستقل تورکستانمز اوچون کیره‌کلی بوتون عنصرله‌رنی یاش نسلده‌ن کوته‌مز.

بزگه بو نسلنك بولشه‌ویك دورنده یتیشکه‌نینی وه اونگ یولی بله‌ن تربیه ایتلگه‌نینی سویله‌وچیله‌رده بولسا کیره‌ك. بو توغری. فقط بو بولشه‌ویك دورنده یتیشمه‌کده بولغان یاشلقنگ اونده توقوزی بولماسا، هه‌م تورتده اوچینگ حقیقی ملی روحده بولغانندا شبهه یوقدر. او موسقوا دیکتاتوراسیغا اوتکور دوشماندر. یاش تورکستان اوقوچیلارینگ یورتیمزده‌گی روس پروله‌تاری دیکتاتوراسیغا قارشو قیلماقدا بولغان حرکتله‌رینگ کوپی بزگه بیلگیلی. بز موسقواداگی تورکستان یاشلارینگ حکومتنگ ایسکی ملت‌خادملاریغا قارشو یوروتمه‌کده بولغان سیاستینی یه‌کیده‌ن قاراشی حقنده‌گی اوتکور طلبله‌رینی هه‌م بیله‌مز. بز یه‌نه تورکستان اوقوچیلارینك، موسقواغا میل کورسه‌تگه‌ن اوز یولداشلارینی ایچله‌رنده‌ن چیقاروب تاشلاش وه بونده‌ای طلبه‌نگ یازولاریغا اوقوچیلار مجموعه‌سنده یبر بیرمه‌سلك که‌بی، حرکتله‌رینی‌ده بیله‌مز. ساناساق بونده‌ای حادثه‌له‌ر جوده کوب.

بو حادثه‌له‌رنگ هه‌ممه‌سی، موسقوا دیکتاتوراسی حکمرانلغی آستندا مادتاً موسقوا حکومتیگه باغلی بولغان یاشلق ایچنده‌ن چیقماقدادر. او حالدا بزنك یاش نسلگه بولغان امیدیمزنك توغری وه حقلی بولغانیدا آزغنه بولسا هه‌م شبهه‌گه یبر قالمایدر.

بونده‌ن باشقا ساویتلار روسیه‌سی حدودی خارجنده‌ده کوبگنه یاشلاریمز یتیشمه‌کده‌درله‌ر. قسماً آوروپادا قسماده تورکیه‌ده کوبگنه یاشلاریمز اوقوماقدادر؛ بر قسمی عالی تحصیلله‌رینی بیتر-

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

دیله‌رده. مه‌نه بونله‌ر یورتده یتیشمه‌کده بولغان یاشلق بله‌ن بیرگه تورکستان قورتولوش حرکتی وه استقلالینیگ تمل تاشلاریدرلار.

بو هه‌ر بیرگه یایلغان یاش تورکستانلیله‌رنی مقدس تورکستان استقلالی غایه‌سی وه اونیگ اوچون یوروتیلمه‌کده بولغان کوره‌ش جبهه‌سنده توپلاماق تورکستان ملی اویوشمه‌سینیگ أڭ مهم وه برنچی وظیفه‌سیدر.

قطعی بیلیشیمز کیره‌ك، که بو یاش نسل توپلانوب جدی ایش میدانیگه کیرمه‌گونچه ملی تورکستان مسئله‌سی هه‌م ایشگه آشغان وه وجودگه چیقغان بولمایدر.

قوزغالیش، ایزیلگه‌ن خلق کتله‌سینیگ ظالملارغا قارشو دوشمانچیلق تویغوسینیگ بر ئه‌له‌نگه‌سیدر. ملی وه مستقل تورکستان قوریشنیگ اصل عامل وه روحی ایسه یاش نسلدر.

ای یاش تورکستانلی! سه‌ن‌ده هیچ بر زمان مقدس وظیفه‌گنیگ آغیرلیغینی وه مسئولیتنیك بویوکلگینی اونوتمه! کیچه‌کوندوز تورمه‌سده‌ن یورتگنی روسنیگ استیلا وه ظلمنده‌ن قورتاریش وه مستقل تورکستانی یاراتیش اوچون حاضرلان! یورتنیگ وه خلقنگنیگ احتیاجی هه‌ر بر نه‌رسه‌ده‌ن آول سه‌نده‌ن شونی طلب ایته‌در!

ملی مسئله تیوه‌ره‌گیده

ساویتلار اتفاقی مرکزنده‌می، «ملی» جمهوریتله‌ر مرکزنده‌می، قای یرده بولسا بولسون ساویت قونغره‌سی وه فرقه قونفرانسلارینك بارچا مذاکره وه مناقشه‌له‌ریده «ملی مسئله» کوبگنه مهم بر اورون توته‌در. ملی مسئله‌نیگ یشیلیشنده بولشه‌ویکله‌ر آراسندا هیچ بر زمان برلك بولغان ایمه‌س. بعضیلاری، بو مسئله‌نیگ «ملتله‌رنیگ اوز

مقدراتلەریگە ایگە» بولیشلارینی قابول شکلندە قوییلیشنی پرولەتار دیکتاتوراسی دوریگە یاراشمایدرغان ارتجاعی بر مسئلە دیب ایتەدرلەر. بعضیلاری ایسە بو ملی مسئلەنی ایزیلگەن ملتلەرنی پرولەتار دیکتاتوراسی طرفدارلاری قاتاریغا تارتادرغان بر واسطە وە آوروپانڭ مهم مرکزلەرندە حاکمیتنی قولغا آلغاندان سوڭ آیتیلادرغان بر «تاکت» دیب بیلەدرلەر. فقط ملی مسئلەنڭ «پرولەتار انقلابی»گە تابع بر مسئلە دییشدە اونلەرنڭ ایکیسیدە متفقدرلەر. باشقاچاراق ایتکەندە ملی منفعتلەرنڭ ایشچی مسئلەسی وە ایشچی صنفی منفعتیگە تابع بولیشی کیرەك.

پیاتاقوف، پرەاوبراژەنسکی، بوخارین، دزەرژینسکی وە باشقالار ملی مقدرات وە ملی مختاریت مسئلەرینی پروغرامدان بوتونلەی چیقاریلوب تاشلانیشینی طلب ایتەرلەر ایدی. لەنین، ستالین، زینوویەف وە باشقالاری ایسە ایشنی بر آز قاریشیق یوللەر بلەن توشونوب یوروتمەکچی بولغانلار ایدی. اونلەر حقیقتدە ایشکە آشیریلماسلغی آنیق بولغان ملی مقدرات وە ملی مختاریت مسئلەرینڭ یالغاندان بولسا هەم اعلان ایتشنی لازم تاپارلار ایدی.

بو شکلی اعتباریلە باشقا بولسا هەم معنا وە نتیجەسی اعتباری بلەن بر بولغان ملی مسئلە حقندەگی بولشەویك نظریەسی آینوقسا اونلەرنڭ 1917 نچی ییلی آپریلندا پەترسبورغدەگی توپلانیشلارندا جودە یاخشی آچیلغان ایدی. او زمان بولشەویکلەر روسیە سوسیال دەموقرات فرقەسندە بر فراقسیون حالندا ایدیلەر.

بو 1917 نچی ییلی توپلانیشندا معروضەچی بولوب چیقغان پیاتاقوف وە ستالین اوز غروپلەرینك نقطۀ نظرینی سویلەگەنلەرایدی.

روسیەدەگی بوتون خلقلەرگە تعیین مقدرات حقنی قبول ایتکەنلگینی سویلەگەن ستالیننڭ فکری اوز سوزلەری بلەن قیسقاغنە شوندەی خلاصە ایتلگەن ایدی:

ئەلادىگە ئۈستىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

«مەن بوتون ملتلەرنڭ روسیەدەن آیریلماق حقینی تانی بیلەمەن.(1) فقط بو، او خلقنی بونی قیلیشغا مجبور ایتکەنمنی کورسەتمەیدر. هەر خلق آیریلماقغا حقلیدر. لاکین بو حقگه ایگه بولغان خلقنڭ بعض بر شرائط تأثیری آستندا بوندەن استفاده ایتمەسلگی هەم ممکن».

بر خلقنك اوز حقندەن استفاده ایتیشگه توسوق بولا آلادرغان «شرائط»نڭ نیمه ایکەنلگینی یەنه ستالین اوزی آپ آچیق قیلوب سویلەب بیرەدر:

اوده «پرولەتار انقلابی منافعی»در.

بونك طبیعی نتیجەسی روسیه کەبی پرولەتار دیکتاتوراسی جاری بولغان بر یرده ملتلەر مقدراتی مسئلەسینڭ ایشگه آشیریلیشندان سوز هەم بولا آلمایدر.

ستالینگه قارشو سوز سویلەگەن پیاتاقوف بولسا آپ آچیق قیلوب مسئلەنی شوندەی قویغان ایدی:

«برچه ملی مقدرات مسئلەسینڭ تحققی ضررلی ایسه، بو مسئلەنڭ (پروغرامیمزدا) یازیلوب نشر ایتیلشینڭ نیمه اوچون ایکەنلگینی بیلمەیمەن؟»

قونفرانسگه بری پیاتاقوف، ایکنچیسی لەنین وه استالین غروپنڭ فکرینی یاقلایدرغان ایکی تقریر کیریتیلگەن ایدی. بز او تقریرلەردەن قایسیسینك نیمه دیمەکچی بولغانینی وه اونلەرنڭ بربرندەن فرقینی تخمین ایتوب اوتورگونچه هەر بریسندەن کیچیك کیچیك پارچەلەرنی نقل ایتوب قویا قالامز.

«یوقالسون ملی چیگەره مسئلەسی» شعارندەن چیقوب کیتگەن پیاتاقوف تقریری قونفرانسگه «بویوك دولتلەرنی پارچالاب کیچیك دولتلەر توزیش مسئلەسینی اساسدەن رد ایتشنی» تکلیف ایتەدر.

---

(1) ستالیننڭ اوزی اوشال قونفرانس چاغیدا ماورای قافقاسیانڭ روسیەدەن آیریلیشیغا قارشو چیقدی.

بو تقریرده «بین‌الملل ایشچی فرقه‌سی ، عمومی آوروپا اولچو-
سنده اکثریت اونک طرفنده بولغان چاقدا ، اقلیتده بولغان ایشچیله‌ر
منفعتیگه اویمه‌گه‌ن ملت اکثریتی اداره‌سنی قبول ایته آلمایدر.»

«ملتله‌رنک اوز مقدراتیگه ایگه بولیش حقی مسئله‌سی ، بیلگیلی
بر معناسی بولماغان «عادی بر سوز کیلیشنده‌ن» عبارتدر» دییلگه‌ن.

اگر بو پیاتاقوف تقریرینک نیمه دیمه‌کچی بولغانینی بر آز
ایضاح ایتمه‌کچی بولساق او «اگر پروله‌تار فرقه‌سی آوروپانك
(مثلا فرانسه ، اینگلتره که‌بی) مهم مملکتله‌رنده حاکمیتنی قازانا
بیلسه ایدی ، او زمان آوروپا وه روسیه‌نک تخت اداره‌سنده بولغان
خلقله‌رنك مقدراتی حقنده سوز قیلوب اوتوریشگه هه‌م لزوم قالماغان
بولور ایدی» دیمه‌کچی بولغانی چیقادر.

قونفرانس بو تقریرنی رد وه ستالین تامانیدان کیریتیلگه‌ن
تکلیفنی قبول ایتدی. بو قبول ایتیلگه‌ن تقریرده ایسه شونده‌ی
دییله‌در:

«روسیه‌ده یاشایدرغان بوتون ملتله‌رگه روسیه‌ده‌ن آیریلوب
مستقل دولت قورا بیلمه‌ك حقی بیریلیشی کیره‌ك... ملتله‌رنك آیریلا
بیلیش حقی مسئله‌سینی ، ملتنک هه‌ر قاندای بر زمانده آیریلوب
آیریلماسلیغینك موافقلگی مسئله‌سی بله‌ن قاریشترماسلق کیره‌ك.
بو سوڭ مسئله‌نی پروله‌تار فرقه‌سی وقت وه شرائط ایجابیگه قاراب
پروله‌تار صنفی وه اونک سوسیالیزم یولنده‌گی کوره‌شی منافعی
نقطهٔ نظرنده‌ن قاراب حل ایتیشی کیره‌ك».

ایمدی ایشده بو سیاستنک نتیجه‌سنی قاندای کوروب اوتو-
ره‌مز؟ — حقیقتاده موسقوا ساویت حکومتی اوزینک بیاننامه‌سنده،
ملتله‌رنک تعیین مقدرات حقله‌رینی حتی روسیه‌ده‌ن آیریلوب کیتشله-
رینی قبول ایتکه‌نینی اعلان ایتدی. فقط بونك بله‌ن بر قاتاردا یه‌نه
شو ساویت حکومتینک اوزی «روس پروله‌تاری سوسیالیزم اوچون

ئۇيغۇر كۇتۇپخانىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

کورەشدیگی بر دوردە هیچ بر ملتنگ آیریلیشغا حقی بولماغاـ
نلغینی »دە نشر وە اعلان ایتدی.

لەنین وە ستالین تاقتیقاسی اسمی بیریلگەن آلدامچیلق ،متهملك
نظریەسنچە اینگلتەرەدە پرولەتار فرقەسی حکمرانلغی قورولغان کو
ندەن اعتباراً هندستانلیلەرنگ بو حقلەری‌دە یوقالغان بولادر.

بو لەنین-ستالینلەرنگ آلداقچی وە متهم یوللاری جودە ئەلاـ
ستیقی توزولگەن. او، بر تامانیدان آوروپا دولتلەری مستملکەلەرـ
یندەگی خلقلەردە اوزلەریگە قارشو بر سیمپاتی اویغاتوب اونلەرنی
پرولەتار فرقەسینگ مجادلەسندە یاردمچی قیلوب قازانیشلارینا
یاراغانی کەبی ایکنچی تاماندان پرولەتاریاسی سوسیالیزم اوچون
کورەشمەکدە بولغان روسیەدە اوقراینا، قافقاسیا، تورکستان وە
باشقا اولکە خلقلەری اوستندە روس پرولەتاریاسی حاکمیتنی تحکیم
ایتەدر.

2.

بولشەویکلەرنگ ملیت مسئلەسی حقندەگی اپسکی قارارـ
لاریدا کوبرەك توقتاب اوتریشیمزنك سببی یاقیندا موسقوادا بولوب
اوتکەن XVI نچی فرقە قورولتایینك بومسئلەگە یەنەکوبرەك اهمیت
بیروب اوزون مناقشەلەر کیچیرگەنی‌در. بو مناقشەلەرنی کوزدەن
کیچیرگەن بر اوقوچی هیچ بر قیینلق چیکمەسدەن تعیین ایتە آلاـ
در، کە بولشەویکلەر بو قدر اوزون مناقشەلەرندە هەم ایسکی
فراقسیا جانجاللارینی تکرارلاشدەن باشقا ایش کورگەن بولمادیلار.
بو مناقشەلەرنك هەممەسی، فرقە پروغرامی وە حکومت سیاستندە
(حقیقتدە بو ایکیسی بر نەرسەدر) بو ملتلەرنك تعیین مقدرات حقلەـ
رینی کورسەتەدرگەن بر مادە تورسونمی، تورمەسنمی مسئلەسی
اوستندەگنە بولادر.

فرقە قونغراسی وقتندە ستالینگە ملیت مسئلەسی توغرالی بر
نیچە یازولار بیریلگەن. او یازولاردا: «سوسیالیزم قورولوشی حرـ

كتيگه مانع بوليش وه بر قانچا آدملارده ضررلی ملی غرور وه ملی تويغونی اويغاتيشدان باشقا معناسی بولماغان مختار وه مستقل «ملی جمهوريتلەر»نی ساقلاب اوتوريشنك معناسزلغی» يازيلغان.

بو ملتلەر مقدراتی حقندەگی «بوش سوزلەر» عليهدارلەرينك قاراشلاری „Sovetskoe Stroitelstwo" مجموعەسينگ 40 نچی نو- مروسندە توتسكی اسملی بريسنك مقالەسندە غريب بر شكلدە ايضاح ايتيلگەن. بو ايسكی جانجالنی قوزغاتوچيلارغا فرقه قونغراسندە ستالين اوزی وه «پراودا» غازيتاسی (26–27 ايپول نومرولەری) مفصل جوابلەر بيرەدر.

توتسكی Totski بو مستقل ملی جمهوريتلەرنگ هەممەسندە، «كيچيك خلقلەرنگ عملی بر معناسی بولماغان رسمی اسمدەگی استقلاللارندەن باشقا بر نەرسه» كورمەگەنينی، سويلەيدر. سوگرەدە او كشی ساويت استقلالينك بو كيچيك خلقلەرنك اقتصادی، اجتما- عی وه حرثی انكشافلەريگه هيچ فائدە كيترمەگەنينی اثبات ايتمەكچی بولادر.

توتسكی وه اونك فكرداشلەری («ساويتسكويه ستروئيتەل- ستوو» مجموعەسينك تحرير هيئتیدە اونلەرنك ايچندەدر)، بوتون مناقشەلەرندەن شوندای نتيجه چيقارماقچی بولادرلار:

«ايشدە بر معناسی بولماغان هەمدە سوسياليزم قورولوش نقطة نظرندەن ضررلی ايكەنلگی كورونوب تورگەن بر نەرسەنی ساقلاب اوتوريش يارامايدر». باشقا سوز بلەن ايتكەندە او كشيلەر «بوكو- نگی مستقل وه مختار ساويت ملی جمهوريتلەرينی تارقاتوب يوبا- ريشنی لازم تاپادرلار.»

ستالين وه اونك «پراودا»سی ايسه، طبيعی، ايسكی معلوم سوز ئاغالارينی چالوب موسقوا حكمرانلغی طرفندەن حقيقتآدە «ملی» ساويت جمهوريتلەری «استقلالی»نگ ايشگه آشيريلغانلغينی اثبات ايتمەكچی بولوب يلتينوب يورەدرلەر.

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بز او «مستقل ملی ساویت جمهوریتله‌ری »نك قیمت وه اهمیتله‌رینی جوده یاخشی بیله‌مز. بونله‌رنگ هه‌ممه‌سی بوش، معناسز بر «سوز کیلیش »نده‌ن باشقا بر نه‌رسه ایمه‌س. ستالین وه عمومیتله بوکون حاکمیتنی قولیدا توتوب تورگه‌ن روس قوممونیست فرقه‌سی اکثریتی، دائم ملتله‌رنگ تعیین مقدرات حقی مسئله‌سنده‌ن بحث ایتدیکله‌ری حالدا، اوزله‌ری او حقنك ایشگه آشیریلیشینگ أڭ قوتلی دوشمانلاریدر. اونگچون‌ده بوکون ستالین وه اونگ طرفدارله‌ری بله‌ن اعتراضچیله‌ری آراسنداگی تارتیشمالاردا 1917 نچی ییلده‌گی قوروق «دهنکی جنگ »نگ دوامنده‌نگنه عبارتدر.

بز، حقیقی تورکستان استقلالچیلاری وه تورکستاننگ روسیه‌ده‌ن بوتونله‌ی آیریلیش طرفدارله‌ری، بوکونگی تورکستانده‌گی «ملی» ساویت جمهوریتله‌رنده اوز ملی ایده‌آلیمزنگ کولکه‌سینی هه‌م کورمه‌یمز. بزنگ ملی پروغرامیمز نقطهٔ نظرنده‌ن بوکونگی شرائط آستندا تورکستاننگ آیریم بولومله‌ری — تورکمه‌نستان، قازاغستان، تاجیکستان، اوزبیکستان، قیرغیزستان ساویت جمهوریتله‌ری بولدیمی؛ یوقسا قازاق، اوزبیك، قیرغیز، تاجیك، تورکمه‌ن رایون وه یا اوکروغلاری آتالدیمی — فرقسزدر. باری بر اونله‌رنگ هه‌ممه‌سی‌ده اورتا آسیا بیوروسی وه یا باشقا بر اسم بله‌ن موسقوا اداره‌سینگ دیکتاتوراسی آستندا بولادر.

توتسکی وه ستالینله‌ر آراسندا ساویت حکومتینگ ملی سیاستی اوستنده بولغان وه بولادرغان مناقشه، تارتیشمالار بزنی ذره قدر هه‌م توشونترمه‌یدر. ستالین سیاستی هیچ بر زمان بزنی سویوندیرمه‌گه‌نی که‌بی توتسکی پرویه‌کتینگ اوتوب کیتشی‌ده بزنی هیچ آچیندرا آلمایدر.

طبیعی توتسکی نظریه‌سی بله‌ن ستالین تاقتیقاسی آراسندا فرق باردر. ستالین تاقتیقاسی جاری بولغان زمان ملی رایونلاردا آینوقسا بزنگ تورکستانیمزده ملی تویغو وه روسله‌رگه قارشو ملی غرور

آچیقراق یوللەر بلەن انکشاف وە تکامل ایتە آلور. توتسکی نظر-
یەسی قازانغانی تقدیردە ایسە، بو ملی انکشاف یاشیرین یوللار
قیدیریش مجبوریتندە قالغان بولادر. فقط اساس اعتباریلە بزنیڭ
ملی غایە وە قوروتولوش کورەشیمز نقطۀ نظرندەن توتسکی نظریە-
سی بلەن ستالین تاقتیقاسی آراسندا بر فرق یوقدر. ملی مسئلەنی
پرولەتار دیکتاتوراسی منافعیگە تابع توتیش فکرندە اونلەرنڭ
ایکیسیدە بردرلەر. بز ایسە مسئلەنڭ بوندای قویيلیشیغا اوتکور
قارشومز.

مشهور قوممونیست شالوا ایلیاوانڭ شهادتی بوینچە تورکستان
کەبی اوز پرولەتاریاسی بولماغان اولکەلەردە ملی منفعتنی پرولەتار
صنفی منفعتیگە تابع توتیلگەنینی عملدە کوروب تورەمز. بو سیاست
«مستملکەچیلك کەسەلی بلەن آغریغان حاکم ملت نمایندەلەری»(*)
نڭ بوتون اولکە خلقینی آیاق آستیغا آلوب ایزیشی، تالاشلارندان
باشقا نتیجە بیرمەیدر.

تکرار ایتەمەن، کە بولشەویکلەرنڭ او «اوستی یالتراقایچی
قالتراق» «کاغذدەن یەسەمە» جمهوریتلەر مسئلەسی حقندە اوز آرا
مناقشەلەرندەن قطعیاً متأثر بولیشمز کیرەك ایمەس. بوندای جمهو-
ریتلەرنڭ تارقاتیلیشی هەم پروتەست ایتوب اوتوریشگە آرزیمایدر.
بو حقدە اعتراض ایتش بزنڭ ملی پروغرامیمز نقطۀ نظرندەن بو
جمهوریتلەرگە اهمیت بیرگەنیمزنی کورسەتەدر...

یوق، بز او «مستقل»، «مختار» بیلمەیمەن یەنە قاندای یالتراق
صفتلەر بلەن بیزەنگەن، عملدە هیچ بر معنا وە اهمیتی بولماغان «ملی
ساویت جمهوریتلەری» گە ذرە قدر هەم اهمیت وە قیمت بیرەآلمایمز.
بزنڭ پروتەستمز أڭ آول — یورتیمزنڭ زور بلەن روس

*) بیرلی بر قوممونیست طرفندەن سویلەنگەن بو سوزنی أکمل أکرام موسقوادا
XVI فرقە قونفرەسندە (1. VII. 30) نقل ایتەدر.

ئەۋلاد تور بېكىتى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

پرولەتاری حکمرانلغی آستندا توتولوب توریلگەنیگە — قارشو بولادر.

بز آلڭ آول! — یورتیمزنڭ روس حکمرانلغندان، شکلندەن قطعی نظر، قوتیلوب اوز مقدراتیگە ایگە بولوشیغا توسقونلق قیلو- چیلارغا — قارشو پروتەستەمزنی بیلدیرەمز.

بولشەویکلەر اوز آرالارندا بربرلەری بلەن تالاشوب تار- تیشسینلار. بز اونلەرنی بر تاماندا قویوب، هەممەدەن آول، بوتون کوچمز بلەن اوز ملی غایەمزنڭ تحققی وە حقیقی ملی استقلا- لیمزنڭ یاراتیلیشی اوچون کورەشەمز. مچ.

آلمان محررلەرینڭ تورکستان تأثراتی

(بەرلین. آوغوست)

«تورك‌سیب» یولینڭ آچیلیشی بایرامیغا موسقواداگی اجنبی مخبرلەرینڭ اشتراك ایتەبیلیشلەری، موسقوادان چیتگە، آینوقسا تورکستانگە، بارا آلمایدرغان آلمان مخبرلەری اوچون کەتتەگنە بر فرصت ایدی. بو نادر فرصتنی قاچیرماق ایستەمەگەن مخبرلەر تیز- گنە ییغیشلانوب، حکومتنڭ «مخصوص ترەنی»دە، قرەمل‌مرخصلە- ری، فرقە نمایندەلەری، ایشچی‌و کیللەری وە روس جورنالیستلا- ری بلەن بیرلکدە، آپریل سوگیدا، موسقوادان آینابولاقغا تامان جوناغانلار ایدی. آلمان مخبرلەرینڭ موسقوا مرخصلەری بلەن بیر- لیکدە قیلغان تورکستان سیاحتلەری اثناسندە کورگەن وە سیزگە- نلەری، بزچە، شایان دقتدر. بو «دعوتلی» سیاحلەرنڭ یورتیمزدەن آلغان تأثراتی، مخبرلەرنڭ اوز امضالاری بلەن، آلمانیانڭ بویوك غازیتا وە مجموعەلەریدە باسیلوب چیقدی. بو مخبرلەرنڭ اوز کوز- لەری بلەن کورگەن وە سیزگەنلەرینی، حتی آلمان محلی غازیتالا- رینڭدا خلق آراسیغا تاراتیشلاری، طبیعی، آلمان افکار عامەسینڭ

توركستان بلەن ياقيندان قيزيقغانينى كورسەتەدر.

يورتيمز وە خلقمز حقيدە آلمانيا غازيتالاريدا يازيلغان بو مقالە وە باسيلغان رسملەرنيڭ بعضيلەرى بلەن «ياش توركستان» اوقوچيلارينى بر آز تانيشتروب قويماقچيمەن. اوقوچيلارمزنى كوب چارچاتماسلق اوچون مقالەلەرنيڭ جغرافى، ئەتنوغرافى وە تاريخى معلوماتلارينى تاشلاب، يالغوز توركستاننيڭ حاضرگى احوالينى كورسەتەدرگەن يرلەرينى گنە نقل ايتمەك بلەن اكتفا ايتمەكچيمەن.

„Vossische Zeitung“ مخبرى، آپريل آخريدا، آينابولاقدان يازغان مقالەسيدە: «... موسقوادان اوزاقلاشديقچا آزوق-آوقات مسئلەسى قيينلاشادر. استاسيونلاردا قازى، ئەكمەك (نان)، توخوم، جيغارە (پاپيروس) كورمەيسز. بوفەتلەر بوش. فقط ديوارلەريدە ايسكيدەن قالما «بر نەرسە بويورمەسدەن ماسا يانيدا اوتوريش ياساقدر» ديگەن جملەگە كوزكز كوب اوچرەيدر. لاكين بوگون بوفەتلەردە بويورەجەك بر نەرسە يوق! فقط گنە استاسيونلاردا خدمت ايتوچيلەر يالغوز «كەرتوچكە» بلەن بعضى بر نەرسەنى آلا بيلەدرلەر، باشقالار هيچ.

«تورك-سيب» يوليگە ياقينلاشغان سارى «حكومت ترەنى»نڭ «پروپاغاندا ترەنى»گە ئەيلەنيشينى آچيق كورەسز. حكومت وە فرقەنڭ رسمى پروپاغانديستلارى واغون تيرەزەسيدەن دەموغوژيك بر توسدە قيزغين نطقلەر سويلەب استاسيونگە تودەلەنگەن مأيوس، متردد، ضعيف عقيدەليلەرينى آووتيشغا تيريشەدرلەر... هەر تاماندا توشكونلك... دهقانلار پولسيزلقدان، ايشچيلەر اويسزلكدەن شكايت ايتەدرلەر. بو فريادلار، كوپنچە ياشيرين، بعضاً ياواشچا، پەيتى كيلسە قيزغين وە هيجانلىدر. فقط حكومتنڭ ايپچيل پروپاغاندستلارى باش ئەيلەتريچى استاتيستيقلار بلەن بو مأيوس خلقنى آووتيشغا وە «ياقيندا بختليراق كونلەر كيلەجەگينى» قانديريشغا اورينەدرلەر. جاوراب چارچاغان سيار پروپاغانديستلار، تيوەرە گيگە

ئەۋلاد گۈزۈپچى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بویوك حرفلەر بلەن «روما پاپاسی وە قاپیتالیست دنیاسیگە جاواباً «تورك‌سیب»نی آچامز» دیب، یازیلغان «حکومت ترەنی»گە کیریب یەسلەنیب آلادرلار. بو سیار پروپاغاندیستلار ییمەك واغونیدا اوتوروب آشارکەن، «اورتاق غارسون» (دستورخانچی) پردەلەرنی توشوروب، بولەرنگ تیشدەن کورینمەسلیکلەری اوچون تدبیر کوریشنی هەم اونوتمەیدر.»

«روسیەدە بولغانی کەبی تورکستاندە هەم اوندە‌موندە «یوقاریدا اوتورگەنلەر»گە یاخشی کورینمەکچی بولغانلار تاپیلادر. بیردە بو ییل بولماسا کیلەسی ییل احوال بەلکی توزەلەجەك دیگەن خیالنی تاشیب یورگەن شخصلەردە یوق ایمەس» کەبی جملەلەرنی اوقیمز.

جنوبی آلمانیانگ اڭ بویوك غازیتالاریدان سانالغان „Kölnische Zeitung“ دە ایون سوڭلەریدەگی نومرولەریدە مخبرینگ تاشکنددە اوتوروب یازغان اوچ اوزون مقالەسینی نشر ایتدی. بو مقالەلەردە چار وە ساویت حکومتینگ تورکستاندەگی سوغاریش وە پاختا سیاستیگە عائد کوب نەرسەلەر یازیلغان. محرر ساویت حکومتینگ تورکستاندەگی بیر اصلاحاتی، سوغاریش، پاختا، غەللە وە تیمیر یول سیاستلەری توغروسیدە قیمتلی معلوماتلار بیرگەندەن کیین، مقالەسینك بر یریدە، هەر بر تورکستانلینگ دقتینی مطلقا جلب ایتەدرگەن شو توبەندەگی جملەلەرنی‌دە یازالمای کیچە آلماغان: «ایمدیگنە بیتگەن تورکستان‌سیبیریا یولینگ باش وظیفەسی، شمال ولایتلەردە، غەللە تدارکینی آسانلاشترماقدر. موسقوا اقتصادی سیاستی نقطۂ نظردەن بو یولنگ یەسەلیشی البتە توغری. آما تورکستاندەگی بوکونگی سوغاریش، غەللە، پاختا وە تیمر یول سیاستلەریگە محلی مستقل (؟) جمهوریتلەرنگ منفعتلەری نقطۂ نظریدەن قارالسا، او زمان بو سیاستلەر بو اولکەنی موسقواغا بایلاغان قیزیل کەناپنك

اوچ قابات بوریلیشی وه یلدهن یلگه محکملهشمهسی دیمه کدر.» (1)

عینی مقالهده باسماچی حرکتیدهن ههم بحث ایتلگهن. بو محررنك قناعتیچه «ساویت رهژیمی وه قیزیل روس عسکرلهریگه قارشو بوکونگهچه توقتاماس کوچلی مقاومت کورسهتیب کیلگهن تورکستاندهگی باسماچیلق حرکتینی، مارقسیستلارنك یازغانلاریچا، اجتماعی اساسگه باغلاش توغری ایمهس. بو حرکت، روس قیزیل قولونیزاتورلاری بلهن تورکستانلیلهر آراسیداگی ملی مخالفتلاردان یوزهگه چیقغاندر.»

بو مقالهده باسماچیلارنیگ، آفغانستانداگی بوخارا امیری ههم تورکستان مسئلهسی بلهن یاقیندان قیزیقادرغان آوروپا دولتلهریدهن، یاردم آلادرغانلاری تخمین قیلنغان. بزچه بو تخمین توغری بولماسا کیرهك.

„Kölnische Zeitung“ مخبرینیگ، مایدا، تاشکنددهن یازغان III نچی مقالهسی مذکور غازیتانیگ 30. VII. 30 تاریخلی ایرتهلهبگی نومروسیده نشر ایتلگهن. معارف وه مدنیت ایشلهریگه حصر قیلنغان بو اوزونگنه مقالهنیگ باشلانیشی شایان دقتدر: «بوخارادا 15 نچی عصردهن قالما حشمتلی بر مدرسهنیگ صنعتکارانه کوك دیوارلهرینی «علم ایزلهش ههر مسلمانغا واجبدر» سوزلهری یهسهتهر ایکهن بولشهویکلهردهن بعضیسینیگ، قاراڠغو وه جهالتدهن قورتولیش فکرینی بو اولکهگه یالغوز قوممونیزم کتیردی، دیب ادعا ایتیشلهری یاڭلیشدر». بو مقالهگه کوره، شهردهگی مکتبلهرنیگ یوزدهن ایللیسی ساویت مکتبلهریدر. مکتب یاشنداگی بالالارنیگ اورتا حسابله یوزدهن 35 ی بو ساویت مکتبلهریده اوقیدرلار. مسجدلهر مکتب، قلوب وه چایخانهلهرگه ئهیلهنتریلگهن. محرابلهردهلهنیننیگ رسمی آسیلغان. تاشکند ایسکی شهردهگی تاریخی بر

(1) «Kölnische Zeitung» نیگ 28. VII. 30 تأریخلی 407 نومروسیگه قاراڭز.

ئەۋلاد گۈزۈپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

مسجدنك حولیسیگه لەنیننك هیكلی قوییلغان. (بو «بیكلەر بیگی» مدسەسی بولسا كیرەك).

چار حكومتینك مسلمان مطبوعاتیگه قاراشی ایضاح ایتلگەندەن كیین «انقلابدەن بورون تـ ـكستاندە توركجه فقط ایكی گنه غازیتا چیقاردی. بو ایكی غازیتادا 1905 اویغانیشیدان اعتباراً فعالیتگه باشلاغان تورکستان یاش منورلەری حركتینگ فكر تارقاتغوچیسی ایدی» دیلەدر. بوكون یورتیمزنگ هەر تامانیدا، بر كوپ شیوەلەردە، چیقماقدا بولغان ساناقسز «صنفی» غازیتالارنی كورگەن محرر، انقلابدەن سوڭ تورکستاندە «ملی غازیتاچیلقنك ترقی» ایتكەنلەدەن، بحث ایتەدر. "Kölnische Zeitung„ محررینگ اوزیگه هەم بیلگیلیدر، كه تورکستان انقلابدەن بورون برگنه والی تامانیدان وە یالغوز تاشكنددەنگنه اداره قیلنور ایدی. او زمانگی برگنه روس والیسیدا حكومت بویروقلارینی، پترسبورغنگ آرزولارینی خلقگه تاراتیش اوچون «تورکستان ولایتی گەزیتی» دیگەن برگنه غازیتا بلەن اكتفا ایتگەن ایدی. حالبوكه بوكونگی روس ادارەسینك سیستەمی وە شكلی بوتونلەی باشقاچادر. تورکستان ساناقسز ولایتلەرگه بولینگەن. «مستقل ملی جمهوریت» آتالغان بو هەر ولایتنگ اوزیگه مخصوص، موسقوادان بیلگیلەنگەن، برەر قیزیل والیسی بار. هەر قیزیل والینگدە نطقلەرینی، بویروقلارینی وە تابع بولوندوغی مركزی حكومتینگ آرزولارینی تاراتقوچی مخصوص غازیتاسی بار. بزچه تورکستاندە، انقلابدەن سوڭ توركجه غازیتالارنك ساناقچا آرتیشینگ معناسینی مەنە روس ادارەسینگ بوكونگی شكلیدە قیدیریش كیرەك. (*) تورکستانلیلەر آق والینك توركجه «تورکستان ولایتی» غازیتاسینی هیچ بر وقت «ملی غازیتا» دیب تانیماغانلار وە بوكونگی قیزیل والیلارنگ توركجه غازیتالا-

(*) توبەندە «تورکستان خبرلەری» ایچندە یازیلغان «ملی نشریات وە مطبوعات» گه قاراڭز.

رینیده «ملی مطبوعات» قاتاریغا ساناماياجاقلاردر. محترم آلمان محررینك توركستانده‌گی بوكونگی غازیتاچیلقنی «ملی مطبوعاتنك ترقیسی» دیب آتاشی البته او افندینگ «ملی مسئله»نی آگلاماغا- نیدان ایمه‌س، هه‌ر حالدا توركستانلیله‌رنگ تیلینی وه «ملی تیله- كله‌رینی» آنیق بیلمه‌گه‌نیده‌ن بولسا كیره‌ك. بز، مطبوعاتنگ یالغوز شكلچه ایمه‌س، مندرجه اعتباری بله‌نده ملی بولیشینی ایسته‌یمز. عینی مقاله‌ده روسله‌رنگ توركستانده تطبیق ایتكه‌ن انقلابی اصلا- حاتی شو جمله‌لر بله‌ن خلاصه قیلنادر: «ساویت حكومتی بای، بیك وه سوداگرله‌رنی اوی وه مهمانخانه‌له‌ریده‌ن بوتونله‌ی قولاب چیقارغان وه اوله‌رنگ اورنیگه نوقول روس ایشچیله‌رینی یرله‌شتر- شترگه‌ن... توركستان كه‌بی مدنیت اوچاغیدا تاریخی وه قیمتلی اثرله‌ر تحزیب ایتلمه‌كده‌در... بر نیچه عصرلق تاریخی بر بنا بوزیلیب یریگه له‌نین هیكلی اوتقوزیلغان... له‌نین رسمله‌ری احتمال روس مجازینی „Ikone“ افاده ایته بیله‌ر؛ لاكین له‌نین رسمله‌ری، گله‌مله‌ری آتوب تاشلانغان مسجدله‌رنی یه‌سه‌تیش اوچون قوللا- نیله بیلمه‌س...»

بو یرده آلمان محررینگ یورتیمزده كورگه‌ن وه سیزگه‌نله- ریده‌ن یه‌نه بریسینی یازماسدان اوته آلمایمه‌ن. بوده محررنگ، اوز- بیك بالالارینگ روسچه‌ده‌ن ترجمه قیلنغان انقلابی شرقیله‌رنی اوقوركه‌ن، آلغان تأثراتیدر.

«اوزبیك پیونیرله‌ری آنا تیلله‌ریده روس انقلابی مارشلارینی اوقیدرلار. بو بالالاردا بو آهنگ اوچون نه قولاق وه نه‌ده تاووش یاراتیلغان... تیگلله‌سه‌گز عینیله حبش بالالارینگ بوتخانه شرقیله‌ری اوقوشلاریغا اوخشاتاسز» دیدر. بو حساس آلمان محرر- ینگ شو تأثراتی توپپا توغری. توركستان بالالارینگ قولاقلاری روسنگ نه كیچه‌گی «بوزه تساریا خرانی»سیگه وه نه‌ده بوكونگی

ئەۋلاد كۇتۇپخانىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

«انقلابی مارشلاری»غا اولچالوب یاراتیلغان. روسلەرنڭ بو ایکی تورلو آهنگی‌دا بزگه بوتونلەی یات. بزنڭ تاووشلارمز روسنك بو آهنگلەریگه بوکونگەچه اویمەگەن وە بوکوندەن کیین هەم اویمەیەجك...

قونفوچیئوس روس وە آلمان بالالاریغا قاندای یات بولسا، خرستیان کلیساسی شرقیلەری حبش بالالاریغا قاندای بیگانه بولسا، یورتیده ملی پرولەتاری بولماغان تورکستانلیلەرگەدە موسقوانڭ «پرولەتار تربیەسی» دیگەن نەرسەسی شونچه یابانچیدر.

بز بەنیمسەی آلمایاجاغیمز بو یات تربیه بلەن اورینوب یاتساق دنیا بزگه قولاقسز وە تاووشسز دیەجەك. بزچه خلقمزنی کەر وە ساقاولقدان ساقلایاجاق ساغلام بر یول بار، اودە «ملی تربیه»در.

یاش تورکستانلی.

کەرەنسکی وە تورکستان ملی حرکتی

I.

بورونغی روسیه موقت حکومتی رئیسی کەرەنسکی، روسیه استیلاسندەگی غیری روس ملتلەر مسئلەسندە، مهاجرتده یورگەن آتاقلی روس سیاسیلەری آراسندە مخصوص بر اورون توتەدر. وقتیله او کشی بزنك یورتیمز تورکستاندە کەتتەگنه شهرت قازانغان ایدی. اونك 1916 نچی ییلی روسیه دولت دوماسنداگی مسلمان فراقسیونی باشلوغی مرحوم قوتلوغ محمد میرزا توکل بیلەن بیرگه تورکستانگه قیلغان سیاحتی، تاشکند، آندیجان وە نهایتدە دولت دوماسی منبرندن بوتون تورکستاننی عصیان ایتشگه مجبور ایتکەن چار حکومتی سیاستینی تنقید ایتوب سویلەگەن آتشین نطقلەری کەرەنسکی‌نك اسمنی یالغوز تورکستاندە ایمەس، ایسکی روسیه استیلاسی آستندا بولغان بوتون تورك اولکەلەرندە مشهور قیلغان

ایدی. او زمان چارلقنك قارا ظلمی آستیدا ایزیلب یاتقان بزلەرگە کەرەنسکی‌نك «انقلابی» ییلدیزی یالتراب کورونگەن ایدی.

مەن مرحوم قوتلوغ محمد میرزا بلەن کەرەنسکی‌نك تورکستان سیاحتندە بیرگە یورگەن ایدیم. کەرەنسکی نطقلەرینك یالغوز عمومی مضمونینی گنە ایمەس حتی آیریم ییرلەرینی هەم هەلیگەچە، اصلیسی کەبی، ایسیمدە ساقلاب کیلەمەن. محافظەم یاکُلیشقان بولماسا 1916 نچی ییلنك 22 نچی آوغوستندە کەرەنسکی آندیجان مسجد جامعی حولیسیدا تورکستانلیلار بلەن روسلەرنك دوستلق، برادرلکلەرندەن حرارتلە بحث ایتکەن ایدی. او نطقندە چار حکومتینك یوروتمەکدە بولغان مستبد سیاستندە، روسیە دەموقراتیسینك هیچ بر مسئولیتی بولماغانینی، روس دەموقراتیسینك دولت حاکمتنی توغریدەن توغریگە خلق کتلەسینك اوز قولیگە اوتیشی اوچون کورەشمەکدە بولغانینی وە تورکستانلیلەرنك هەم روسلەر بلەن برابر حق وە حقوقدەن فائدەلەنیشلەری کیرەکلیگینی سویلەگەن ایدی.

بر هافتا سوڭرا تاشکنددە بولغان بر ضیافتدە یەنە شوندەی بر نطق سویلەب، روس دەموقراتلارینی، تورکستان ییرلیلەرینك حقلەرینی مدافعە یولندەگی دەموقراسی وظیفەلەرینی اوتی آلمادیقلاری بلەن، عیبلەگەن ایدی.

مەن یەنە کەرەنسکی‌نك 1916 نچی ییل نویابرندە، پەتەرسبورغدە، اوز اویندە بزنك دالا قازاقلاری نمایندەلەری بلەن بولغان مذاکرەسینیدە عینیلە ایسلەیمەن. طورغای ولایتندەن کیلگەن وکیلەر، دالا تورکلەرینك ایشچی ییریگە اون میڭ تیکین آت بیریشلەری حقندە حکومت بلەن اولار آراسیدا کەرەنسکینك واسطەچیلق ایتیشینی اوتینگەنلەر ایدی. کەرەنسکی اولەرگە «مەن سزگە بوندای بر تکلیفدە بولونماقنی توصیە ایتمەیمەن. روس حکومتیگە ایناوب بولمایدر. او سزنك آتگزنی‌دە آلار، سوڭرە ایشچیسنی‌دە ایستەر» دیگەن ایدی.

ئەۋلاد كورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بو كەرەنسكی سوزلەرینك و كیللەرگە قیلغان تأثیرینی سویلەب اوتریشگە حاجت یوق. سوغیش میدانلاریندا گی روس عسكرلەرینك یيگیلیشی بوتون صحرالاردا سەوینج، هیجان وە دعالەر بلەن تعقیب ایتیلە باشلاغان ایدی. كەرەنسكی نك سوزلەری بزنك یورتدە ایسكی روس حكمرانلغی علیهدارلارینك روحلەرینی قوتلندیرمەكلە برابر، خلق آراسندا، روسیەنك بویوك جهان اوروشیدە هزیمتگە دوچار بولیشینی تلەگوچیلەر قاتارینی كوچەیتریشگە سبب بولغان ایدی.

فیبرال انقلابی كیلدی. كەرەنسكی حكومت باشندا. توركستان‌نك تورلو بورچەكلەرندەن اونگە تبریك تیلگراملاری یاغدی. روسیەدەگی انقلاب حركتلەرینك ایچ یوزینی بیلمەگەن توركستان خلق كتلەسی انقلابی نطقلەرینی ایشیتدیگی كەرەنسكی نك حكومت باشیغا كیلگەنینی ایشیتگەن آندایاق اونك بوتون روس چارلق ایمپەر-یومنی ییققان انقلابی حركتلەرنك باشلوغی دیب اویلەدی. مەنە كەرەنسكی نك فیبرال انقلابی آینوقسا اوزگەریشنگ سەنتەبرگەچە بولغان قسمندە توركستاندە مخصوص بر شهرتگە ایگە بولغانینگ اصل سببی.

II. اوكتابر انقلابی توغولدی. كەرەنسكی مهاجرت ایتمەك مجبو-ریتندە قالدی. نە ایسكی فیبرالگە قدر بولغان وە نەدە فیبرالدەن كیینگی روسیە بار. آلدیمزدا یالغوز بولشەویك روسیەسی گنە تورە-در. فیبرال انقلابینی میدانغە كیترگەن هەم اونی ییقیتقان ایسكی انقلابچی روس دەموقراتی هەم یوق. یالغوز بربریگە دوشمان، بربری بلەن تارتیشماقدا بولغان آیریم دەموقراتلار وە دەموقرات غروپلاری گنە بار. كەرەنسكی نگ اوز فرقەسی تورتگە بولینگەن. بو غروپلاردان بریسینگ باشلوغی بلەن آرالاریندا گی مناسبتنی كەرەنسكی، وقتیلە «بز بربریمزگە قارشو بارلارمز» دیبدە تصویر ایتگەن ایدی.

ایسكی روسیە ادارەسندە بولوب انقلابدەن سوگرە ئەجرەگەن

وه قايتادان روس بولشەويكلەرى تامانيدان توپلانوب اداره ايتلمه‌كده. بولغان ملتلەرنك روسلەر بلەن مناسبتلەرى يەنەده يامانراق بولوب كيتكەن. اوقراينا، قافقاسيا، توركستان، ايديل بويى هەم قريم تورلو دورەلەر كيچيروب بولشەويك روسيەسى بويوندوروغى آستيغا كيرديلەر. بونلەردەن ايكى آولكيسى بر قانچا وقت مستقل ياشاديلار. توركستان بلەن باشقالارى ايسه مختاريت دورەسينى ياشار ايكەن بولشەويك روسلەر تامانيدان بوغيلديلار. يورتيمز توركستاننڭ روس قيزيل عسكرلەرى تامانيدان «ايكنچى دفعه» استيلا ايتيلگەنينى وه بو استيلانك هەر بر انسانلق معاملەسى حدودى خارجندا بولغانينى بوكون هيچ كيم حتى بولشەويكلەرنڭ اوزلەرى هەم آرتق ياشيرمايدرلار. بو روس عسكرى، ايشچى وه دهقانلارينك توركستان خلقيگه قارشو قيلغان حيوانلقلارينى كورسەتەدرگەن چيكسز مثاللەرنى دليل وه وثيقەلەر بلەن كيترمەك ممكن. روس بولشەويكلەرينك توركستانى آچ قوييش اوچون يوروتگەن «آچلق محاصره» سياستلەرى يوزندەن تام بر ميليون بر يوز اون تورت مينگ توركستانلى قيريلدى. 1917 نچى ييل نويابردەكى اون‌چنچى ساويتلەر قونغرەسى توركستانليلارنى اداره ايشلەريگه ياقينلاشترماسلقغا قرار بيردى. روس عسكرلەرى تنچ ياشاب تورگەن، گناهسز توركستان قيشلاقيلارينى قيليچدەن كيچيرديلەر. روس موژيقلارى چارواچى قازاقلارنڭ ماللارينى تارتيب آليشغا بر «قانونى» يول تاپيش نيتى بلەن كوچ اوتەدرگەن يوللار اوستيگه «آريلار اويەسينى» قوروب اوتورديلەر. مەنه بونلەر توركستانده ملى قورتولوش حركتينڭ كون كوندەن آرتيشيغا سبب بولغاندر.

ساويت قونغرەلارينڭ بريسنده (غالبا X نچى قونغرەده) توركستان نمايندەلەرى روسلەرنڭ قبول ايتيله آلماسلق درجەده بولغان حيوانچه حركتلەرندەن شكايت ايتكەنلەر ايدى. او زمان ستالين‌دە بونى «بوتون دنياده برنچى دفعه پرولەتار انقلابينى يەسەگەن بويوك

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

روس اوروغی نماینده‌له‌رینڭ حقلی تكبرلگی» دیب ایضاح ایتگه‌ن ایدی. تورکستان ملی حرکتینڭ اساسله‌رینی هه‌ر زمان چیتده قیدیروب بوش خیالله‌رنی اویله‌ب یورگه‌ن که‌ره‌نسکی که‌بی بعضی روس ده‌موقراتلارینڭ بو فاقتلار اوستنده بر آز فکر یوروتوب کوریشله‌رینی ایسته‌ر وه توصیه ایته‌ر ایدم.

III. یه‌نه که‌ره‌نسکی‌گه قایتوب کیله‌مه‌ن. باشقالارینڭ «اوزگه‌روب» کیتکه‌نلکله‌رینی، که‌مچیلکله‌رینی تنقید وه تنبیه ایتوب اوتورگه‌ن که‌ره‌نسکی اوزنده کیله‌رنی کورمه‌ك وه بیلمه‌کده ایسته‌مه‌یدر. که‌ره‌نسکی‌نك تورکستانده حقیقی ده‌موقراتیك اولچوسنی تطبیقده‌ن کوبده‌ن کیچوب قویغانلغینی، کوروپاتکین‌گه — اونڭ تورکستانده‌گی سیاستینی تقدیر ایتوب — یازغان مدحیه‌سی کورسه‌توب توره‌در («دنی» غازیتاسینك 25. 3. 15 تاریخلی نومروسنده). 1926 نچی ییلی که‌ره‌نسکی بله‌ن «دنی» اداره‌سنده کوریشکه‌نیمنی اونوته آلمایمه‌ن. بولماسیغا کره‌ر-کرمه‌س که‌ره‌نسکی مه‌نی شوندای بر سؤال بله‌ن قارشولاغان ایدی:

«آله‌کساندر واره‌نك نطقینی اوقودیڭزمی؟»

مه‌ن: «اوقودم» جاوابینی بیرگه‌نده، که‌ره‌نسکی: «مه‌نچه او کشی اوز وظیفه‌سی کنارینده‌ن چقیب کیتکه‌ن» دیدی.

مه‌ن درحال که‌ره‌نسکی‌گه، اوزینڭ اندیجان مسجد جامعی حولیسنده سویله‌گه‌ن نطقینی وه په‌ته‌رسبورغده‌گی قازاق نماینده‌له‌ری بله‌ن بولغان مصاحبه‌سینی، ایسله‌تدم.

که‌ره‌نسکی بر آز اویله‌گه‌نده‌ن سوڭ «بو ممکنمی؟ قاندای احتیاط بولیشی کیره‌ك!» دیدی. شونی‌ده دیمه‌ك لازم، که هندچینی والیسی وه فرانسوز سوسیالیست فرقه‌سی اعضاسی آله‌کساندر واره‌نڭ نطقنده بورونغی روسیه انقلابی موقت حکومتی باشلوغینی قورقوتادرغان وه یا اونڭ هیجانیگه سبب بولادرغان هیچ بر نه‌رسه یوق ایدی. واره‌نڭ نطقی اوڭ فرانسوز افکار عامه‌سنڭ شدتلی

تنقید وه اعتراضلارینی کورسه هم، فرانسوز سوسیالیستله‌ری بر طرفده تورسون، فرانسه‌نك رادیقال روحده‌گی ده‌موقراتیسی عمومیتله اونی مدافعه ایتدی. هند-چینیده فرانسه «حاکمیتی»نگ تایاچیغی بولغان اوك، ملتچی یوآنقاره حکومتی‌ده بو نطقده‌ن روس مهاجری سوتسیالیست که‌ره‌نسکی قدر چوچیمه‌ده‌ی. شو واره‌نتگ نطقی اوستنده‌گی فکرنده‌ن بز بوکونگی، «الله قویسا»، کیله‌چه‌کده‌گی که‌ره‌نسکینی یاخشی بیلگیله‌ب آلامز. که‌ره‌نسکی بوکون اوزینگ ایسکی انقلابی نطقله‌رینی بر «احتیاطسزلق» حتی، ایسته‌سه‌گز، «سیاسی بلاغت»گه یتیشمه‌گه‌نلیکنگ اثری دیب‌ده اعلان ایته‌در.

اوزینگ «بیوروقراتیك آرشیننی» بوکونده‌ن باشلاب حاضرلاب وه بوکون‌ده هندچینی والیسینی ده‌موقراتیك بر نطقی اوچون عیبله‌ب اوتورگه‌ن که‌ره‌نسکی‌نگ، ایش باشیغا کیلسه تورکستانده قاندای بر سیاست تطبیق ایتمه‌کچی بولوب یورگه‌نینی، تخمین ایتش قیین بر نه‌رسه ایمه‌س.

IV. که‌ره‌نسکی روسیه‌ده‌ن آیریلماقچی بولغان بوتون ملتله‌ر نماینده‌له‌رینی، اونگ اطرافیگه توپلانوب اونگله برابر «عمومی ده‌موقراتیك» غایه‌سی وه پرینسیپله‌ری اوچون کوره‌شمه‌گه‌نله‌ری گناهی بله‌ن، عیبله‌یدر. فقط اونگ بو ده‌موقراتیك پرینسیپله‌ری اوزی سیکین، سیکین «بیوروقراتلق آرشینی»گه ئه‌یله‌نیب باراده. او اوزی ایسه بو تامانتی کورمه‌یدر وه کورمه‌کده ایسته‌مه‌یدر.

اوتکه‌ن فیبرال انقلابی آلدیندا تورکستانده‌گی چارلق روسیه‌سیگه قارشو بولغان فکروه حرکتله‌رنی اوز نطقله‌ری بله‌ن قوتلاب تشویق ایتوب یورگه‌ن که‌ره‌نسکی، بوکون اوشال چارلق روسیه‌سینی خطاسز بر ایده‌آل درجه‌سیگه چیقاروب آلغان.

اوشبو ییل 23 نچی مایداگی «دنی»یغیلیشندا سویله‌دیگی نطقنده که‌ره‌نسکی شونده‌ی دیدر:

ئەۋلاد كورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

«روسیه‌نینگ مدنیت ، حرث وه آقارتو میدانده‌گی ایشله‌ری ، باشقا آوروپالیلارنینگ اوز مستملکه‌لرنده بو یولدا أڭ کوب ایش یاراتقانلاری بله‌ن اولچونارلق ماهیتده‌در. تورکستانی هندستان بله‌ن سالیشتریگ! طبیعی تورکستان هندستانده‌ن کوب کیچیکدر. روسیه‌نینگ بو یرده‌گی «دولت ایشله‌ری» ، شبهه‌سز هندستانده‌گیده‌ن ساغلامراق اساسگه قورولغان ایدی.» («دنی»نینگ 91 نچی نومروسیغا قاراگز).

تورکستانی بعضی نقطه‌لرده‌نگنه بولسا هه‌م هندستان بله‌ن قارشولاشتروب کوره‌یلیك: چارلق وه‌بولشه‌ویك روسیه‌سی تورکستان خلقینینگ یرله‌رینی تارتوب آلدیلار وه آلماقدالار. اینگلیزله‌ر هندستانده بونداي ایشله‌ر بله‌ن اوغراشمایدرلار. هندستانده اینگلیز حکومتی کینگ ساحه‌لرنی سوغاردی. تورکستانده ایسه روسیه سوغارماقنی اویله‌دیگی یرله‌رده هه‌م یرلی خلقنینگ اوتریشینی آولدان منع ایتوب قویدی. عمومی اوزونلغی 40 مینگ کیلومه‌تروده‌ن آرتیق بولوب مملکتنینگ هه‌ر تامانیغا قان تامارلاری که‌بی یایلغان آریقلار وه اونله‌رنینگ یاراتدیغی خلقنینگ بیتمه‌س توکه‌نمه‌س خزینه‌سی بولغان تارلا ، بوستان وه باغچالار تورکستان خلقنك اوز أتریدر. که‌ره‌نسکی اوز یورتداشی قنیاز ماسالسکی‌نینگ «تورکستان‌ولایتی» دیگه‌ن کتابینی یاپراقلاسا بو حقده أڭ توغری معلوماتنی بیلیب آلادر. هندستانده اینگلیزله‌ر 30 قدر دارالفنون آچدیلار. یرلی تیل وه ادبیاتله‌رنك تکامل هه‌م انکشاف منبعله‌ری بو دارالفنونله‌ر ایدی. روسیه ایسه بزگه اوز تلیمزده ابتدائی مکتب آچیشغادا مساعده ایتمه‌س ایدی. که‌ره‌نسکی تورکستانده بر دانه‌گنه بولسادا شونداي مکتب کورسه‌ته آلسا ایدی. بونده‌نده اوتوب روسیه بزگه ایسکی مکتبله‌رمزده یه‌گی اصول بله‌ن اوقوشیمزغا هه‌م أذن بیرمه‌س ایدی. او بالعکس بزنی «ایسکی اسلاویان» الیفباسی اورگه‌نیشگه‌اوخشاش ایسکی اصولده اوقوب ، چوروب یاتیشمز اوچون اورونوب یاتار

ایدی. هندستانده اینگلیزلەر یېرلی مطبوعات وە نشریات ایشلەرینىڭ باشلانیشی وە ترقیسیگە اویغون وە یاردەمچی وضعیت آلدیلار. روسیە بزگە بوندای ایشلەر اوچون اذن هەم بیرمەس ایدی. روسیە حکومتی تامانیدان مساعدە وە نشر ایتیلگەن برگنە غازیتا بار ایسە، اودە «تورکستان ولایتی غازیتاسی» ایدی. غازیتانىڭ باشندا کیم ایکەنلگی کەرەکسی گە جودە یاخشی بیلگیلی بولغان میسیونەر اوستروئوموف تورەر ایدی. روس حکومتینىڭ حرث، معارف وە مدنیت میسیونیگە خدمت ایتوچی بولغان بو غازیتا قاندای نەرسەلەر نشر ایتەر ایدی:

«ساماوار قویار آلدیندا قاندای دعا اوقیش کیرەك؟»

حضرت محمد علیه‌السلام ساماوار قویار آلدیندا شوندای دعا اوقیلسون دیگەنلەر... (تاشکندده اوزبیکستان دولت نشریاتی تامانیدان چیقاریلغان ضیا سعیدنىڭ «اوزبیك وقتلی مطبوعاتی تأریخیگە ماتەریاللار»ناملی اثرندەن نقل ایتەمەن).

بو یازولارنی «تولا» ساماوار فابریقالاری رەقلامی یېرندە قبول ایتسەگز هەم ماسقارا وە تحقیردەن باشقا معنا چیقمایدر.

تیمیر یوللاردا، پوستە تەلەغراف ایشلەرندە قانچا تورکستانلینی ایشلەتەر ایدیلەر؟ کاشکی یالغوزگنە تورکستانلی بولسا ایدی. هندستاندە ایسە یوز مینگلەرچە یېرلی تیمیر یول، پوستە، تەلەغراف ایشلەرندە چالیشادر. هندستانلیلەر اوچون متشکل بر حالدا مجادلە یوروتیش امکانی بار. فقط «هندستانگە نسبتاً انسانچە ادارە ایتلگەن» تورکستاندەن 1916 نچی ییلی، کەرەکسی وە باشقا روسلەرنىڭ ماقتاب بتیرە آلمادیقلاری کوروپاتکین زماندا، تورکستانلیلەر روس ظلمندەن جانلارینی ساقلاش اوچون ختایغا قاچیشغا مجبور بولغانلار ایدی. — دنیادە سویلەب اوتریشگە هەم آرزیمایدرغان نەرسەلەر بار. روسیەنىڭ تورکستاندەگی سیاستیدە مەنە شوندای سویلەب اوتوریشگە آرزیمایدرغان نەرسەلەر قاتاریغا کیرەدر. آینوقسا بر دەمو-

ئەۋلادلىرىمىزغا
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

قرات، سوسیالیست کشینڭ او توغریده سویلەب هەمده اونی بر
ایدەآل درجەسیگه چیقاریشی کولونج کورونگەنی کەبی کەرەنسکی-
نڭ بو پیرسز اورونیشی عینیله چاقاغان آدەمنڭ چولده سو
قیدیرغانیغا اوخشایدر. (سوکی بار)
چوقای اوغلی مصطفی

بیش ییللق پلان وه اونڭ تورکستانده تأثیری

بوکون ساویت روسیەسی خیالپرستلەرینڭ ذهنلەرینی مشغول
ایتوب یاتقان بر مسئله بار ایسه اوده بیش ییللق پلاندر.

بو پلاننڭ، ساویتلار روسیەسینی امیدسز حاستالقدان قورتا-
ریش اوچون کورولگەن سوڭ تدبیر بولغانی سویلەمەکده، ساویت
هەم آوروپا مطبوعاتی بر فکردەدرلەر. ساویت مطبوعاتی بو پلانی
بیش ییلده ایشگه آشیروب «دنیا جنتینی» حقیقتاده جنتگه ئەیلەنتروب
یوبارماقچی وه بو پلانی ایشگه آشیریش بلەن سرمایەدار مملکتلەرنی
یاریم یولدا قویوب کیتمەکچی بولغانلارینی یازادرلار. آوروپا
مطبوعاتی ایسه بو پلاننڭ ایشگه آشا بیلیشی ساویتلار روسیەسینڭ
حاستالقدان قوتولغانینی، تیسکەریسیده اونڭ بوتونلەی کومولیشینی
کورسەتەدر دیب تعبیر ایتمەکدەدر.

آولچه بو پلاننڭ اوزینڭ نیمه دیمەك بولغانینی قیسقاچا
ایضاح ایتمەك لازم.

ساویتلار دولت وه خلق تورموشینی آولدەن قورولغان معین
بر پلان بلەنگنه یوروتمەکچی بولادرلار. بو بیش ییللق پلاندا
مەنه شو بوکونگی روسیەنی تولدیرگەن 150 میلیون جاندان عبارت
تورلو مللەتلەرنی «دیکتاتورا» بوینچه یاشاتماق، عمومی، خصوصی،

سیاسی ، اجتماعی وه اقتصادی خلاصه حیاتنگ هەر صحیفەسینی دولت وه اونگ قولی آستندا بولغان یاردەمچی رسمی مؤسسەلەر واسطەسی بلەن یوریتش هەمده خصوصی ملکیت ، اقتصادی فعالیتلەر-دەگی موفقیتلەرنگ اساس عامللەرندەن سانالوب کیلگەن خصوصی تشبث وه خصوصی قازانچ امکانتی‌اورتادان کوتەریش حرکتینگ برنچی تجربەسیدر. بو پلان کورسەتیلگەن بیش ییل ایچنده قایسی ساحەلەرده وه قای یرده نیمەلەر قیلینماقچی بولنغاننی تفرعاتی بلەن کورسەتوب قویغان. دیمەك بو پلان یالغوز اقتصادی استحصال وه استهلاك پلانی بولماقدان زیاده بونلارنی‌دا ایچیگه آلغانی حالدا بویوك بر انسان کومەسینی مجبوراً یاشاتماق ، ایشلەتمەك ، تورغیزوب اوتورتمەك پلانیدر.

بوکون دنیانگ هەر بر حادثەسنده اقتصاد حاکمدر. اقتصادچا ممکن وه موافق کورونگەن هەر بر تشبثنك موفقیتی مقرر دییەر-لك درجەدەدر. ذاتاً بو پلاننك اساسنی‌ده اقتصادی توزوش مسئلەسی تشکیل ایتەدر. او ، روسیەنی بر زراعت مملکتی رولندان چیقاروب بر صنایع مملکتی قیلماقچی بولادر. اونگچون بزده شو یرده پلاننگ مالی وه اقتصادی کورونشیگه قیسقاگنه کوز سالوب چیقما-قچی بولامز. هەر نەرسەنی پلان قیلیش جوده آسان ، فقط اونی ایشگه آشیرا بیلیش اویلەنگەنیچه قولای بر نەرسه ایمەس.

بو پلاننگ نیگزینی تشکیل ایتکەن اقتصادی قوروشنی تأمین ایتوب ایشگه آشیرا بیلیش اوچون ماقسیموم 86 میلیارد سوملق بودجه کورسەتیلەدر. (1) ساویت پلانچیلاری بو مبلغنگ 64 میلیار-دینی صنایع ، 14 میلیاردینی تیشلاق خوجالیغی وه 8 میلیاردینی یول ایشلەریگه بیلگیلەیدرلەر. بو بودجەده کورسەتیلگەن سوممانگ حتی مینیموندان 41 میلیاردینی دولت بودجەسندەن ، 17 میلیاردینی صنایع فائدەسندەن وه قالغانی‌دا باشقا منبعلەردەن چیقارماقچی

(1) « بەرلینەر تاغەبلات » 10. VIII. 30

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بولادرلار. اولا دولت بودجەسی بیش یللنگ ایچندە 41 میلیاردنی چیقارا آلورمی؟ بوکون کیترمەکدە اولدیغی فائدەسی معلوم بولغان ساویت صنایعی مالی بهاسینی توشیریش سیاستی تعقیب ایتیلدیکی بر آندا اوز اوستیگە توشکەن حصەنی بەجەرە آلورمی؟ مەنە بونگ کەبی پلاننگ مالی جهتینی قارایتادرغان نقطەلەر تیزیلوب تورەدر.

بو مدت ایچندە خلق کیلیرینی 24,4 میلیارد سومدان 49,69 میلیاردگە چیقارماقچی، یعنی اونی ایکی حصەدان آرتیق آرتیرماقچی بولادرلار. قیشلاق خوجالغی ساحەسندە ثروت یوزدە 155 وە صنایعدە یوزدە 236 اوستریلمەکچی بولادر. اورتا حساب بلەن صنایع استحصالاتینگ هەر ییل اوزندەن آولگی ییلگە قاراغاندا یوزدە 19 اوسیشی کیرەك. بونگ اوچوندە زورگنە صنایع مؤسسەلەریگە ایگە بولیشلق کیرەك. یوقاریداگی کوز قاماشتیرارلق سومالار مەنە بو حاضرلقنی کوریش اوچوندر.

یوقاریدا کورسەتیلگەن بویوك مبلغنك تخمیناً اوچدە ایکیسی صنایع، اوچدە بریسیدە قیشلاق خوجالغی ساحەسیگە بیلگیلەنگەن.

بوکون 86 میلیارد تخمین ایتیلمەکدە بولغان روسیە ملی ثروتی بو مدت ایچندە تخمیناً یوز آلتمیش بر یاریم میلیاردگە چیقاریلماقچی بولادر. بو پلانگە کورە خلق کیلیرینگ یوزدە 30 ی اقتصاد ایتیلیشی کیرەك. بوکون دنیانگ أڭ بای مملکتلەرندە کیلیرنگ یالغوز یوزدە 10-15 ی اقتصاد ایتیلە بیلمەکدەدر. ساویت پلانچیلاری ایسە بوتون خلقی یوقسول، آچ وە یالانغاچ بولغان روسیەدە یوزدە 30 آیرماقچی بولادرلار. بونی یالغوز ماهر ساویت روس حسابچیلاری گنە آکلی آلورلار. شونیدە علاوە ایتمەك لازم کە بعضیلەری هەر آدمنگ کیلیرینی 160 روبلە کورسەتمەکدە ایکەن روسیەنی یاقیندان تانیدرغان آلمان عالمی پروفەسور آوهاگەن 100 سومداندا آز کورسەتەدر. بو حالدا پلانچیلارنگ تیمرساندوقلارندا چیچقانلار اویناشندا شبهە هەم قالماغان بولادر.

تورلو نقطهٔ نظرده‌ن باقیلغانی زمان‌ده کورولەجك بر حقیقت بار ایسه اوده بو پلاننگ ، أڭ اول ، مالی جهتده‌ن امکانسز بولغانیدر.

بو آغیرلقلارنی کورگه‌ن ساویت هنرمندله‌ری استحصالاتنی راتسیونه‌لله‌شتریش ، ایشنگ یاراتیش کوچینی ایکی قات آرتیریش وه بو صورتله استحصالات بهاسینی یوزده 35 آزالتیش بله‌ن بوتون آغیرلقنگ ایچنده‌ن چیقغان بولیشلارینی اویله‌ب اوتوره‌درله‌ر. بو توشوندیکله‌رینی قیلا آلغانلاری تقدیرده‌ده قوتولوش شبهه‌لی بولغانی بر طرفده تورسون ، بوکونگه‌چه عمه‌لده ایتلگه‌ن نتیجه بو اویله‌نگه‌ن تدبیرله‌رنگ اوزینگ‌ده او قدر قولای بولماغانینی کورسه‌ته‌در.

اوتکه‌ن ییل صنایع ساحه‌سنده استحصال بهاسینی یوزده 7 که‌مه‌یتمه‌کچی بولغانلار ایدی. یالغوز بعضی ساحه‌له‌رده‌گنه یوزده 2-3 توشوره بیلدیله‌ر. ایکین بیرینی یوزده 7 آرتیرماقچی بولغانلار ایدی. او بالعکس یوزده 3 که‌مه‌ییب کیتدی.

پلاننگ قیشلاق خوجالغی میدانده‌گی ایشی تمامیله موفقیتسز-لق بله‌ن نتیجه‌له‌ندی یعنی زراعت ساحه‌سنده‌گی پلان پیقیلدی دیمه‌کدر.

صنایع ساحه‌سنده کوبگنه قیلنغان ایشله‌رده بار. فقط بو ساحه‌ده بوکونگه‌چه قاندای یوللار تعقیب ایتیلوب کیلگه‌نلگی وه بوندان سوڭ دوام ایتدیریش ممکن بولوب بولماغانی مسئله‌سی یه‌نه‌ده مهمرا-قدر. بو بش ، اون دانه صناعی مؤسسه‌نی قورا بیلمه‌ك اوچون روسیه‌ده چیقاریلوب ساتیلیشی ممکن بولغان بر نه‌رسه هم قویلمادی. خلقنگ آغزنداگی تاماغیغا قدر چیقاریلوب ساتیلدی. چیقاریلا بیله‌درگه‌ن نه‌رسه‌له‌رنی‌ده ممکن بولغانی قدر آرتدیریلدی. خلقینی آچلق تهدید ایتمه‌کده بولغان روسیه غه‌لله‌سی ، آلمان بازارندا آلمان غه‌لله‌سینگ قیمتینی تهدید ایتمه‌گه باشلاغانیدان ، آلمانلار بو یولدا تدبیرله‌ر کوریشگه مجبور بولدیلار. غازیتالار آمریقادا روس کوموریگه قارشو عینی جریان بارلیغینی یازماقدالار. دیمه‌ك بو

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

صنایع ، خلقنىڭ آغزندان یمه‌گی آلینوب او آچ وه یالانغاچ قویيلوب ، قیلندی.

بر بولشه‌ویك قومیساری بر عصر بونده‌ن اول پروسیانىڭ اور خلقینی سیقشتروب مملکتنی صنایعلاشدیرغانینی بونىڭ که‌بی بولشه‌ویکله‌رنىڭ‌ده روسیه خلقینی آچدان قیروب بولسا هه‌م مملکتنی صنایعلاشدیرماقغا قرار بیرگه‌نلکله‌رینی سویله‌گه‌ن ایدی. بو پلانتی تأمین ایچین خلق اوز مادی امکانده‌ن کوب آغیر سالقلارنی توله‌ب تالانیب کیله‌در. فقط ایمدی نه چیقاریلوب ساتیلادرغان نه‌رسه وه نه‌ده تالاناادرغان ثروت قالماغانغا اوخشایدر. بولشه‌ویك تجارت مؤسسه‌له‌ری تورکستان خلقینىڭ په‌له‌ك ، گولکورپه که‌بی ملی صنعت وه حرث اثرله‌رینی ، خاتون قیزلارنىڭ زینت نه‌رسه‌له‌رینی حتی کونه‌ك ایشتانلارینی آوروپا بازارلارندا کوته‌روب یورمه کده‌له‌ر.

شو یرده شونی‌ده ایتب کیتمه‌ك لازم ، که اوز سعادتله‌رینی تأمین اوچون بر خلقنىڭ سوڭ ملی ثروتیگه قدر چیقاروب ساتماقدا بولغان روس بولشه‌ویکله‌ری ، او خلقنىڭ ملی صنعت وه حرث اثرینی روس خلق صنعتی اسمی بله‌ن ساتیش که‌بی علمی خیانت ، حرتی اوغورلقلاردان هه‌م باش تارتمای وه اویه‌لمه‌یدرله‌ر. طبیعی بو قدر که‌تته پلانىڭ بونـدای کونه‌ك ایشتان ساتیش بله‌ن تـأمین ایته بیلیشنی اویله‌ش هه‌م ممکن ایمه‌س. اونىڭچون بولشه‌ویکله‌ر بو- کون دنیا سرمایه‌دارله‌ری ، آینوقسا اینگلیز وه آمریقا بایلاری ایشیکله‌رینی قاقوب ، قرض سوره‌ب تیله‌نیب یوره‌درله‌ر. فقط بو- کون نه آوروپادا وه نه‌ده آمریقادا بو خیالی پلانىڭ تحققی امکا- نیگه وه نه‌ده ساویتلارنىڭ بقاسیگه ایناناادرغان سرمایه‌دار ، چیراق بله‌ن قیدیریلسا هه‌م تاپیلا آلمایدر.

ساویت مطبوعاتی بو پلان ایشگه آشغان ساین «دنیا جنتینىڭ» حقیقی جنتگه بر آزدا یاقینلاشقان بولیشینی ادعا ایتمه‌کده ایکه‌ن حقیقت بالعکس «جنت»نك جهنمگه ئه‌یله‌نمه‌کده بولغانینی کور-

سەتەدر. بوكون حادثات «دنيا جنتى» روسيە وضعيتنى جنت اهلى
كەبى توشينە آلماغان بورژوآ عنصرلەر اوچون‌گنە ايمەس، او:
«جنتنكَ» اوز آتاقلى قوشلارى بولغان قوممونيستلەرگە هەم جهنم
بولوب بارا ياتكانينى كورسەتەدر. «جنتنكَ» آلتون قفسلەرندەن
باشينى چيقارا بيلگەن هەر بر قوش «جنتگە» بر بوروب هەم
باقمايدرغان بر وضعيت آلماقدادر. بودە پلاننكَ بر ياريم ييللق
تطبيقاتى نتيجەسى.

بزنكَ اوچون أڭ مهم نقطە، بو پلاننكَ ملى سياست نقطهٔ
نظرندەن كورونيشينى وە اوننكَ يورتيمز توركستان اوچون نيمە
ديمەك بولغانينى تعيين ايتشدەدر.

بر كرە روسيەنى صنايعلاشديريش مسئلەسى يەگنى بر مسئلە
ايمەس. چار روسيەسيننكَ اقتصادى سياست پلانى‌دە، باشقا بر
روحدە، روسيەننكَ صنايعينى ترقى ايتديريش يولينى توتقان ايدى.
چار اقتصادى سياستى توركستانگە روسيە صنايعينى اجنبى خام مالى
تأثيرندەن قورتاريش وظيفەسينى يوكلەتكەن ايدى. توركستان روسيە-
گە پاختا، يون، تيرى، ايپەك وە باشقا خام مال حاضرلاب بيرەجەك
اوزىدە روسيەنك قولى بلەن اولچەب بيريلەدرگەن غەللە وە
فابريقاتقا باقيم توتولەجەك ايدى. بوننگلە توركستاننكَ اقتصاداً
آينوقسا سياستاً روسيەگە باغليلغى قطعى تأمين ايتيلگەن سانالاچاق
ايدى.

توركستان ساويت دورى اقتصادى حياتندەدە بوكونگەچە عينى
وظيفەنى كوروب كيلدى. بيش ييللق پلانداگى اساس وظيفەسينى
ايسە گرينكو "G. Grinko" اسملى بر محرر شونداى خلاصە ايتەدر:
«بيش‌ييللق پلان بورايونلەرگە (توركستان وە قافقاسياغا) فوق‌العادە
وظيفەلەر يوكلەتەدر. بو رايونلەرننكَ بيش ييل سوكندە پاختا
استحصالاتينى 48 ميليون پوتگە چيقارماقلا ساويت اتفاقى صنايعينى
آمريقا پاختاسيغا باغليلقدان قورتاريشلارى كيرەك» بو كورسە-

ئەۋلاد تورپېسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

تیلگه‌ن مقدارنڭ آڭ آزی یوزده 80 ی تورکستان اوستیگه توشه‌در. بو ایسه، اولکه‌نڭ بعضی قسمله‌رنده غه‌لله وه باشقا جنس ایکینله‌رنی سوغاریلغان دائره‌له‌رده‌ن بوتونله‌ی قووب چیقاریش بله‌ن گنه‌ممکندر. («یاش تورکستان»نڭ برنچی ساندا گی «تورکستانده پاختا اطرافنده کوره‌ش» دیگه‌ن مقاله‌گه باقیگز).

پلاننڭ یورتیمزگه یوکله‌تگه‌ن اساسی وظیفه‌سی بو ایکه‌ن، اونڭ بو بیش یل ایچنده قیلماقچی بولغان باشقا تشبثله‌رینی‌ده کوزده‌ن کیچیرسه‌گز کوپینڭ یالغوز شو پاختا میدانی کینگه‌یتیش وه پاختا استحصالاتینی آرتیریش اوچون گنه بولغانینی کوره‌سز. بو پلان اصلنده چار منیسترله‌ری ستالیپین وه قریووشه‌ین (Stolypin, Krivoschein) که‌بی چارلق روسیه‌سی قهرمانلاری تامانیدان وصیت ایتیلوب ساویت زمامدارلاریدان بروئیدو (Broido) طرفنده‌ن قایتاریلغان فکر وه غایه‌نی تحقق ایتدیرمه‌کچی یعنی تورکستان وه اونڭ خلقی منافعینی روسیه ایمپه‌ریالیزمیگه قوربان ایتمه‌کچی بولادر. بوکونگی اقتصادی وه سیاسی شرائط آستندا پاختاچیلق ترقیسینڭ تورکستان خلقی اوچون نیمه دیمه‌ك بولغانینی مخصوص بر مقاله‌گه قویوب ایمدیلك یالغوز شو قدرنی ایتوب کیته‌یلیك، که بوکونگی بیش یللق پلان تورکستانده «پاختا پلانی» شکلینی آلمشدر. بو ایسه بوکونگی شرائط آستندا تورکستان خلقی اوچون سیاسی اسارت هه‌م اقتصادی قوللق زنجیریدر. بوکونگی ساویت روسیه‌سی حرکتله‌ری، او جمله‌ده‌ن «بیش یللیق پلان»، بزنڭ ملی استقلال یولیمز نقطهٔ نظرینده‌ن، چارلق روسیه‌سی تامانیدان حاضرلانوب قالدیریلغان بو زنجیرنڭ قیزیل روسله‌ر طرفنده‌ن بویالوب کیتریلگه‌ن شکلنده‌ن باشقا بر نه‌رسه ایمه‌س.

بوکونگی ایش نتیجه‌سیگه وه بیطرف متخصص مرسدله‌رنڭ حکمیگه باقساگز بو پلاننڭ کیچمه‌یدرگه‌ن بولغانلغی کوبده‌ن آڭلاشیلغاندر. پلاننڭ نتیجه‌سی ساویت مطبوعاتینڭ تورلو شکل

وه رەنگلەرگه کیریتیب پروپاغاندا ایتمه کده اولدوقلاری وه بزیمده
یوقاریدا تصدیق ایتدیگمز اوچ بیش دانه فابریق وه دیگر مؤسسه لەر
ایمەس، بوکون بوتون روسیه اقتصادی محیطنی بوروب آلغان
بحران قارا بلوتلەری وه کون کوندەن یاقلاشماقدا بولغانلغی
کورونوب تورگەن مدهش آچلق تهلکەسیدر. بوکون روسیەدەن
کیلمه کده بولغان خبرلەر وه آوروپا مطبوعاتی بو آچلقنگ 1921
نچی ییل آچلغینی یاریم یولدا قویوب کیتەرلك بر مقیاسده بولا-
جاغینی تخمینده متفقدرلەر. بر آلمان غازیتاسینگ یازدیغی کەبی
ایلیکتریق کوچی آلوب ایشلەرلك خلق بولماغاندا اوچ-بیش دانه
ایلیکتریق استاسیونلارینگ وه ایکیش اوچون اوروقلق بولماغان
ییردە بر نیچه یوز دانه تراقتورنگ هیچ بر معنا وه اهمیتی یوقدر.
بوکون بولشەویکلەر تورکستان دهقانینی قامچیلاب، باشقا
ایکینلەرینی بوزدیروب پاختا ایکدیرمه کدەدرلەر. بوده تورکستانده
بیش ییللق پلانی ایشگه آشیریش دیمه کدر. بو حالنی دنیا تاریخی،
یالغوز ایسکی مصر تاریخنده، فرعونلەر زماننده گنه بولغانینی حکایه-
لەردەن بیلەدر. فقط او زمانگی فرعونلەر، هیچ بولماغاندا، بوکون
مصر خلقینگ تاریخی حرثی اثری دیب کورسەتیلمه کده بولغان
اهراملەرنی تیکیب قالدیرغانلار. بولشەویکلەر ایسه روس قارنینی
تویدیرمەك، روس ملی ثروتینی آرتیرماق، روس صنایع وه مدنیتینی
کوتەرمەك اوچون 20 نچی عصردە تورکستان خلقینی قامچیلاب
یورەدرلەر. بوکون دنیادە کوروب وه بیلوب اوز سیاسی وه اقتصادی
منافعی قارشوسیغا زور بلەن ایشلەتیلمه کده بولغان بر خلق بار ایسه
اوده تورکستان خلقیدر. مەنه شو دنیادە مثلی کورولمه گەن ظلمگه
تورکستانده «بیش ییللق پلان» دیدرلەر.
بوکون روسیەدە آچلق باشلارسا، اونینگ أڭ قورقونچلی بلا-
سی شبهەسز تورکستان خلقینگ باشیغا کیلەجەك. چونکه اونگه
بوکون اوز تاماغینی حاضرلاش، اوز تورموشینی تأمین ایتیش حقی

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بیرلمه‌گه‌ن. تورکستان 1918/19 نچی ییلله‌ر تجربه‌سنی قایتادان یاشاماق مجبوریتنده قالاجاق اولورسه بو مسئولیت، او خلقنی قامچیلاب، یاختا اوچون باشقا ایکین ییرله‌رینی بوزدیروب بیش‌ییللق پلان تطبیق ایتمه‌کچی بولغان قومونیست روس متهمله‌ری وه اونله‌رنگ ییرلی آگه‌نتله‌ری اوموزنده‌در.

دنیا زحمتکشله‌رینگ خلاصکاری بولوب کورونمه‌کچی بولغان بو متهمله‌رنگ ظلمی آستندا بر کره آچلق کیچیروب بر نیچه میلیون بالالارینی قوربان بیرگه‌ن تورکستان‘ بو روس ایمپه‌ریالیزمینگ خیالی پلانیگه خدمت اوچون‌ده ایکنچی بر تهلکه‌گه تامان سوررو کله‌نمه‌کده‌در.

مه‌نه بوده بیش ییللق پلاننگ تورکستانده آلدیغی شکل وه اونگ نتیجه‌سیدر.

تیمور اوغلی.

قولخوز سیاستی اطرافندا

بولتور 17-16 ده‌قابرده قازاغستان اولکه فرقه قومیته‌سی وه بو ییل 28 نچی غینوارده اورتا آسیا بیوروسی تورکستانده قیشلاق خوجالیغنی قولله‌قتیفلاشتریش حقنده قرارلار چیقاردیلار. بو قرارلارغا کوره تورکستاننگ قازاق قسمنده ایکی ولایت (اوقروغ)، اوزبیك قسمنده 18 رایون، تورکمه‌ن قسمنده 8، قیرغزستانده 6 وه تاجیکستانده 4 رایون بوتونله‌ی قولله‌قتیفلاشتریلاجاقدی، یعنی بو کورسه‌تیلگه‌ن دائره‌له‌رده شخصی خوجالق تمامیله بتیریلب، اونله‌رنگ ییرنده قولله‌قتیف خوجالقلار قورولاجاقدی. بونده‌ی ره‌فورم (حقیقتده بو ایش ره‌فورم ایمه‌س بر انقلابدر) له‌رنی ایشگه آشیریش اوچون کینگ خلق کتله‌سینگ یالغوز رغبتی گنه ایمه‌س جدی یاردمی لازمدر. مه‌نه بولشه‌ویکله‌ر بو خلق کتله‌سینگ یارده‌مینی قاندای آلاولاندیروب یازادرلار: «خلق کتله‌سینینگ قولخوز-

لارغا یاخشی قاراشی وه اونگه تامان اوموتیلیشی اعتراض قبول ایتمه‌یدرگه‌ن بر حقیقتدر.» بو ایسه «فرقه وه ساویت حکومتینگ قیشلاقدا قاپیتالیزم ایلدیزینی قوروتو یولنده‌گی سیاستینگ توغری قوییلغانلغی نتیجه‌سیدر» (روسچه «پراودا ووستوکا» غازیتاسینگ 29 غینوار نومروسنده‌ن).

بز، فرقه وه ساویت حکومتینگ تورکستانده‌گی سیاستی وه خلقنیگ اونگه قاراشی بله‌ن جوده یاقیندان آشنامز. اونگچون بولشه‌ویکله‌رنیگ بو «دهقان کتله‌سینگ قولخوزلارغا مظاهرتی» که‌بی تصدیقنامه‌له‌ریگه، یالغانچیلق اوستاسی روس بولشه‌ویکله‌رینك بوکونگه قدر بولوب تورگه‌ن میگله‌رچه یالغان یه‌سه‌مه کوز بویاو‌چیلیقلارندان بریسی گنه دیب قارایمز.

تورکستان یرلی قوموونیست نشریاتی صحیفه‌له‌رینی آزگنه یاپراقلاب قاراساگز حقیقت اوز اوزیده‌ن میدانگه چیقوب قالادر. او وقت سز هه‌م تورکستان دهقانلار عامه‌سینگ قولخوزلار سیا‌ستیگه قاندای قاراشینی بیلوب آلغان بولاسز. تورکستاننگ تور‌کمه‌نله‌ر قسمنده یرلی قوموونیستله‌ر قولخوزلارنگ محلی شرائطگه اویمه‌گه‌نینی سویله‌ب کوردیله‌ر؛ اوزبیکله‌ر قسمنده ایسه قولخوز‌چیلق حرکاتی بر قانچا فرقه وه ساویت حکومتی آگه‌نتله‌رینگ اولدیریلیشی که‌بی قانلی حادثه‌له‌رگه سبب بولدی. شو قولخوزلار مسئله‌سی یوزنده‌ن سوك زمانلاردا آتاقلی اوزبیك قوموونیستله‌رینده‌ن عبدالرزاق حکیمبای اولدیریلدی (بو حقده توبه‌نده تفصیلات بار).

تروتسکیچیله‌رنیگ پاریسدا چیقادرغان «اوپوزیتسیا بولله‌ته‌نی» ناملی نشریاتلارینگ 11 نچی نومروسنده بیریلگه‌ن خبرگه قارا‌غاندا «قازاقلار قسمینگ سیردریا ولایتنده اغتشاش چیقوب اوچ هفته دوام ایتکه‌ن.» یه‌نه شو «بولله‌ته‌ن»گه نظراً تورکستاننگ بر قانچا که‌تته دائره‌له‌رنده حکومت طرفنده‌ن کیچیك عسکری دسته‌‌له‌ر تویلانغانی که‌بی قیشلاق قوموونیست وه قومسومولLARی‌دا

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

شاشیلینج صورتده حربی تعلیمات آلماقدادرلار.

مه‌نه قولخوزلار مسئله‌سینگ تورکستانده اوتکه‌زیلیشنده‌گی تیشقی کورونیش. ایمدی بر آزدا مسئله‌نگ ایچینی آختاروب کوره‌یلیك: تورکمه‌ن قوممونیستله‌رینك قولله‌قتیفلاشتریش سیاستیگه اعتراض ایتکه‌نله‌رینی یوقاریدا سویله‌دیك. بو تورکمه‌ن قوممونیستله‌ری اعتراضله‌ری اوچون موسقوا نماینده‌سی «آرونشتام» تامامیدان فرقه‌نگ عمومی خط حرکتیگه قارشونقلاری بله‌ن تهدید ایتیلدیله‌ر. «آرونشتام» قولخوز تشکیلاتله‌ری اوچون تورکمه‌نستانگه روسیه‌ده‌ن متخصصله‌ر چاقیریلشنی وه تورکمه‌ن فرقه تشکیلاتله‌رینگ نیمه بولسا هه‌م قولله‌قتیفلاشتریش ایشینی کیچیریشله‌رینی قطعی طلب ایتدی. که‌رکی ولایتنده قولله‌قتیفلاشتریش ایشنده قاندای مه‌تودله‌ر ایشله‌تیلگه‌نیگه دائر بزنگ قولیمزدا موثوق معلوماتلار بار. او یرده قولخوزغا کیرمه‌گه‌ن دهقانلارنگ یرله‌ری تارتیلوب آلنغان، اوزله‌ری قوولغان وه قاماقغا آلنغانلار (مثلا خوجامباسی رایوندا). تورکستاننگ باشقا قسمله‌ریده‌ده شونده‌ی یرملکنده‌ن ئه‌جره‌تیلیش، قوویلوب قاماقغا آلینشلار بولغان. قیزیل موسقوا آگه‌نتله‌ری آینوقسا تورکستاننگ قازاق قسمنده جوده که‌تته آحماقلیقلار قیلغانلار. مثلا: مه‌رکی رایوندا «قولخوزبای» اعلان قیلنغان. بوتون اهالی او «قولخوز بای»غا اطاعت ایتیشگه مجبور ایتلگه‌ن. قولخوز باشلوغی معلم تورغامبای «الله» اعلان ایتلگه‌ن. بوتون خلقنگ اونگه سجده ایتشی کیره‌ك («ئه‌گبه‌کشی قازاق» 20 مارت).

مه‌نه سزگه ایلی رایونده‌گی قولخوز سیاستی تطبیقاتنده‌ن یه‌نه باشقا بر کورونیش: آگه‌نتله‌ر تامانیدان خلق توپلانوب «کیم بولسا بولسون بوکونده‌ن کیین قالغانلارنگ یرینی، مالینی، اوینی قولخوزغا آلامز. بار قوئوپه‌راتیفله‌رگه «قولخوزغا کیرمه‌گه‌نله‌رگه نان بیرمه!» دیب ئه‌یتب قویامز. هه‌ر بر یرده‌ن ایش ایشله‌ب

تاپقان پولیگزنی قولخوزغا آلامز» دیگەن دوقلار قیلنغان.

خلقنیگ «قولخوزغا کیرمەگەنلەر اولەدیمی؟» دیب بیرگەن سوراغیگە آگەتلەر «هە، اولەدی!» دیب جواب بیرەدرلەر.

خلق: «یارایدی، اوندە قولخوز بولدق. ایندی نیمە قیلامز؟» دیدر.

« اوندە حاللیراغگز 47 سوم 50 تین، یارلیگز 21 سوم 50 تین آقچا کیترسین» دیدر.

خلق «بونگز نە؟» دیب سورەیدر.

— «بو قولخوزغا کیریش حقی!»

— «مال ساتامزمی؟»

— «یوق!»

— «چوب ساتامزمی؟»

— «یوق!»

— «اوندە پولنی قاندای قیلوب تاپامز؟»

— «بیلمەیمەن، تاپو کیرەك».

خلق کورپە-یاستق، کییم و. س. ساتوب میگ بر بلا بلەن پول تاپوب کیترەدر. قولخوز رئیس معاونی بەجیبای اوغلی «الله» اعلان ایتیلدی. قولخوزگە رئیس تعیین ایتیلگەن، مجلسدە سوز سویلاوچی بوتاس اوغلی «یولداش بەجیبای اوغلینیگ اویگە هەر کون سوت کیتروب بیروب تورەسزلەر!» دیب خلققا امر هەم بیروب قویادی. معروضەچی سوزیگە دوام ایتوب «ایندی دیننی تاشلایسزلار! هەر طهارت قیلیش اوچون 4 پوت بوغدای وە هەر نماز اوچون 5 سوم جزا بار. هەر کون 4 پوت بوغدای وە 5 سوم آقچانی بیریگدە نمازیگزنی اوقی بیریگ!» دیدر. ایش بو قدر بلەندە بیتمەیدی. ساویت حکومتینیگ قولخوز سیاستی تطبیقاتی یەنەدە ایلگەریلەدی. معروضەچی «ایمدی عائلە خاتونلار گزدا اور-تادا بولادی» دیدر. بونیگ آرقاسنچا خلق آراسندا پروتەست

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولليازمىلار ئامبىرى

تاوشلاری وه توپالان اترله‌ری کوریله باشلاغاچ، معروضه‌چی تیز-
گنه مجلسنی یاپوب قویادر. (۱)

مه‌نه بو حال، ساویت مطبوعاتی تیلنده «توغری تطبیق ایتیلگه‌ن ساویت سیاستی سایه‌سنده یوزه‌گه چیققان» تورکستان دهقانلار عامه-سینینگ قولخوز سیاستیگه مظاهرتی» دیب آتالادر.

ایمدی بو «توغری تطبیق ایتیلگه‌ن» سیاستننگ نتیجه‌سی نیمه بولدی؟ طبیعی بوریلیشده‌ن باشقا بر نه‌رسه بولالماس ایدی. بوکون اورتا آسیا بیوروسی، قازاق، تورکمه‌ن، اوزبیك، قیرغز، تاجیك فرقه قومیته‌له‌ری بو قولخوزلار سیاستیننگ تطبیقنده قوپال سیاسی خطالار کیچیریلگه‌نینی رسماً تصدیق ایتوب اوتوره‌درله‌ر. اونله‌ر خطا دیگه‌نده بعضی دائره‌له‌رنینگ بوتونله‌ی قولله‌قتیف خوجالقلار رایونی قیلوب اعلان ایتشنی، قولخوزلاشتریش پلانینی محلی تشکیلاتلارنینگ راضیلغی حتی خبری بولماسدان توزولگه‌ن بولووینك یه‌نه‌ده که‌ته‌راق خطا ایکه‌نینی، تصدیق ایتش مجبوریتنده قالوب اوتوره‌درله‌ر. دائما خلق کتله‌سیننینگ قولخوز سیاستیگه مظاهرتنده‌ن بحث ایتوب، باقیروب یورگه‌ن زه‌له‌نسکی، غالاشچوکین، آرو-نشتام که‌بی قیزیل احمقله‌ر بوکون اونینگ تام تیسکه‌ریسینی هه‌م سویله‌مه‌ك مجبوریتنده قالوب اوتوره‌درله‌ر.

توغری، بوکون ساویت حکومتیننگ قولخوزلار سیاستی یقیلدی. فقط او خلقمزگه آغیر ضررله‌ر کیترگه‌نده‌ن وه میڭله‌رچه دهقانلاریمزنی بار یوغندان ئه‌جره‌تکه‌نده‌ن سوڭگنه یقیلدی.

قولخوز سیاستی‌ده بزنینگ خلقمز بله‌ن اونینگ اوستیده حکم سورمه‌کده بولغان روس بولشه‌ویکله‌ری آراسندا هیچ بر علاقه یوقلیغینی قایتادان بوتون دنیاگه کورسه‌توب قویدی.

بولشه‌ویکله‌ر عینی بوقاس اوغلی که‌بی آگسز وه متهم آگه‌تله‌رینینگ اوستیگه آتماقچی بولوب اوروتوب یوره‌درله‌ر. یوق!

---

(۱) «ئه‌کبه‌کشی قازاق» غازیتاسینك 28 مارت نومروسنده‌ن آلنغان.

بو يىگىلىشدە، يىقىلىشدا بوقاس اوغلى كەبى آيرىم احمق آگەنتلەر-
گنە ايمەس، بەلكى‌دە أڭ كوب توركستان خلقىنىڭ تانيماديغى،
بيلمەديگى، اينانماديغى حالدا اونىڭ باشىغا جبراً چيقوب اوتور-
گەن قيزيل روسلەر بلەن روحى هەم غايەسى ايله خلقمزگە يات
وە اونىڭ احتياج هەم طلبلەريگە جواب بيرە آلمايدرغان سيستەم
عيبليدر.

بوتون توركستانليلەرنىڭ أڭ مهم وە مقدس وظيفەسى سەوگيلى
يورتيمزنىڭ قورتولوشى يولندەگى قطعى مجادلە بولغانى كەبى
غايەسى‌دە مستقل توركستاننىڭ بر آن اول قوروولوشيدر. جاناى

توركيەدە

«سربست جمهوريت فرقەسى» اسمى آستندا يەڭى سياسى بر
فرقە توزولدى. ساغمى، سولى يول توتيشندەن قطع نظر بو فرقە-
نىڭ توزوليشى اوزى توركيە جمهوريتى تاريخندە مهم بر حادثەدر.
بوكونگەچە توركيەدە يالغوز «خلق فرقەسى» حكم سوروب
كيلدى. حكومت اعضاسى وە بويوك ادارە باشلوقلارىگنە ايمەس
«بويوك ملت مجلسى» اعضالارى‌دا بوتونلەى خلق فرقەسيگە منسو-
بدرلەر. رئيس جمهور غازى مصطفى كمال پاشا بو فرقەنىڭ رئيسى‌در.
مەنە بو سببدەن اجنبيلەر توركيەدەگى كماليزمنى روسيەدەگى
بولشەويزم وە ايتاليادا گى فاشيزم بلەن ياقينلاشتروب كورەرلەر ايدى.
سوز آراسندا ايتوب كيتەيليك كە توركلەرنىڭ «بولشەويك دوستلە-
رى» كوزندە «كماليزم» ملتچيلكنىڭ أڭ قورقولى بر شكليدر.
بولشەويكلەر بز توركستان ملتچيلەرينى قاتتغ قيلوب سوكوب آلما-
قچى بولسالار، بزگە «توركستان كمالچيلەرى» اسمينى تاقوب
قويادرلار.(۱)

(۱) بز توركيەلى توغانلاريمزغا ساويت مطبوعاتينى دقتليراق تعقيب ايتوب تور-
يشلەرينى توصيە ايتەر ايدك. تورك سياسيونلارى ساويت مطبوعاتيندا اوزلەرى

ئەۋلاد كۈتۈپخانىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

حقیقتده بو اوچ «فرقه دیکتاتورلغی سیستهملهرینك» چیقشلاری وه غایهلهری بوتونلهی باشقا-باشقادر. روس بولشهویزمی وه ایتالیان فاشیزمی صرف ایچکی فرقه تارتیشمالاری نتیجهسنده چیقدیلار. تورکیه کمالچیلگی ایسه تورك خلقینك اوز ملی بارلغینی یات قوتلهرنك تعرضندهن قوریش حرکتندهن توغدی. روس بولشهویزمی بوتون دنیاده ملی اداره شکلینی بیتروب، پرولهتار دیکتاتوراسی قوریشنی اوزیگه غایه ایتوب آلغاندر. فاشیزمده قولونیلار تاپیش یولی بلهن ایتالیان حکمرانلغی چیگهرهلهرینی کیگهیتمهك وه آوروپا سیاسی محیطنده ایتالیانگ رولینی کوچهیتمهکچی بولادر.

کمالچیلك ایسه بوتون فکر وه ذکرینی تورکیهنگ ملی چیگهرهلهری ایچیگه توپلاغان. او میلیونلارچا اوغوللهرینگ قانی بلهن سوغاریلغان اوز ملی توپراغی ایچنده وضعیتینی محکملهمهك وه خلقینی ترقی ایتدیرمهکنی گنه ایستهیدر.

مهنه کمالچیلکنی موسقوا بولشهویزمی وه روما فاشیزمندان آییرادرغان بو اساسی فرق، اجنبیلهر کوزنده، بر فرقه دیکتاتورلغی کهبی یوزهکی اوخشاشلار بلهن اورتولوب قالماقدا ایدی. بو اوخشاشنك حقیقتاده یوزهکی بر نهرسه ایکهنلگینی بوکونگی حادثه آچیق قیلوب کورسهتدی. بوکون تورکیه بوتون مملکت وه پارلامان دائرهسنده معین رهفورملهرنی خلق منافعیگه اویغونراق بر شکلده کیچیرهبیلیش اوچون «بر فرقه دیکتاتورلغندان» بربری بلهن تارتیشادرغان ایکی فرقه سیستهمیگه اوگفایغنه یول بلهن کیچیب اوتوروبدر.

کیلهچهکنك قاندای بولیشینی بز بیلمهیمز وه بونی آولدهن اوچون کیرهکلی بولغان کوبگنه معلومات تاپارلار ایدی. خصوصاً بولشهویکلهرنك فکرنچه کمالچیلکنك تورکیه موشتومزورلاری منفعتینی تمثیل ایتکهنینی، اونگچون‌ده تورکیه یوقسوللاری کوزنده کمالیزمنك اعتبارینی توشوریش «قوم اینتهرن»نگ مهم وظیفهلهرندهن سانالغانینی کورهر ایدیلهر.

سویلەب هەم بولمایدر. فقط بوکونگی یەگی فرقەنگ توزیلیشی تورکیەدە ایچکی وضعیتنك محکم وە اساسلی بولغانینی هەر کیمگە کورسەتدی. «سربست جمهوریت فرقەسی» باشلوغی فتحی بیکنك غازی پاشا بلەن یازیشقان مکتوبلەری وە سوگرەدەن بیرگەن ایضاحاتلاری کورسەتوب تورەدرکە یەگی فرقەدە عینیله «جمهوریت خلق فرقەسی» کەبی «لائیك جمهوریتچی» در، یعنی تورکیە جمهوریتینك دینی وە روحانیلەر طریقەسیدە ایمەس، دنیاوی وە آوروپائی اساسدە یوکسەلیشی طرفداریدر.

دیمەك بو ایکی فرقە آراسنداگی مجادلەلەر مملکت ادارەسینك شکلی مسئلەسی اوستندە ایمەس حکومتنگ تعقیب ایتەدرگەن سیاسی خط حرکتی اطرافنداگنە بولغوسیدر.

فتحی بیك کەبی یەگی تورکیەنگ قورولوشندا مهم رول اوینەغان وە بویوك سیاسی تجربەگە ایگە آتشلی بر پاتریوتنگ بر فرقە تارتیشمالارینی یوکسەك درایت وە کیسکین اوستالق بلەن ادارە ایتیشندە هیچ شبهە یوقدر.

تورکیە جمهوریتی تاریخینگ بو یەگی دورەسندە، مسافە اعتباری بلەن اوزاق بولساق هەم یورەگدەن أڭ یاقین بولغان بز تورکستان تورکلەری، تورکیەلی توغانلاریمزغا بویوك بخت وە موفقیتلەر تیلەیمز.

تورکستانلی تورك

ادبی بولم:

استیلا خاطرەسی.

تونەلەنگەن یارالار

(بولشەویك روس «تاریخچیسی» آلیکسەیەنکوفگە بر چیرتکی! *)

1 هوا بوزولوب بولوت باسمشدی، قویاش بیر کینب اوزاق قاچمشدی؛
اوغورسز بایقوش قانات قاقمشدی، ایرکن یورەککە ئەلەم چاچمشدی.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

2 ظلمت کیریلدی ، کوزی سوزولدی ،   قارا آغزیدان قاتران توکولدی ؛
قورقونچ شامالدان آهنگ بوزولدی ؛   کوندوز پەریسی غمدەن بوغولدی .

3 قزیل قوزغونلار اوچوب کیلدیلەر ،   هەم قویوقسوندەن باسقن قیلدیلار ،
آیپاق اولکەگە وحشت قوسدیلار ،   ایرك قیزلارینی اوروب قوودیلار .

4 بولار ـ قوروەساق یایداقلار ایمش ،   تیگن خور ، سانقی ، دەیدیلەر ایمش ،
چاقچایب تورگەن بیز بیتلەر ایمش ،   هەیدە سەگ کیتمەس سور بیتلەر ایمش .

5 غیررام نامردلەر شوملك کتیردی ،   ساووق ییرلەردەن بویوق کتیردی ،
آچ کوز سوقلەرنی ساوغا کتیردی ،   تارتیغم بو ـ دیب کیشەن کتیردی .

6 چاقالاق ایله جەللاد کورەشدی ،   معصوم جانیغا یامان اوچەشدی ؛
زاواللی ایلیمگە کەفەن اولەشدی ؛   کوکمەك کوکەتنی کیسب پوتەشدی .

7 آزدی ، تونغلاشدی خائن «ساقچیلار» ،   تاولاندی ئەچچغ یولغون قامچیلار ؛
کوزلەردەن آقدی ایسسیغ تامچیلار ،   یورەکنی تیلدی اوتکور سانچیلار .

8 کولگە بوغولدی قیشلاق ، شهرلەر ،   کویەیب تاشدی حدسز قیرغینلار ،
جینگەك وجودلەر ، کسیك کەللەلەر ،   جانسز تەنەلەر ، کویوك چهرەلەر .

9 آچ یەلمەغزنگ قارنی تویمەدی ،   ییدی ، کیمیردی ، بردەم تورمەدی ،
فقط هەممەسی هضم بولمادی —   چونکە مظلومنگ روحی أولمەدی .

10 حقنگ یولینی هیچ کم توسەلمەس ؛   قزل مستبد اوزون یاشالماس !
مظلوم اوچینی هیچ بر اونوتمەس ؛   تورکنگ یورتیدە یاولار تینچیمەس !

11 اویاتسز شالتاقنگ اویی بوزولسون ! ،   قاتماقات زەنجیرلەر چیریب اوزولسون !
استبداد هیکلی قولاب توکولسون ! !   تورکستان اوروسدەن تیزراق قوتولسون !

تویغون .   استانبول ، نیسان 1930

(*) «یاش تورکستان» مجموعەسینك 3-4 نچی سانلاریداغی م. چوقای بیکنگ (بولشەویکلەر «تاریخ» نی قاندای یازادرلار؟) دیگەن مقالەسیگە مراجعت .

خبرلەر بولیمی:

تورکستاندە خبرلەری

I. پاختا پلانی نتیجەسی — باشدا روسچە «اورتا آسیا خلق خوجالغی» مجموعەسی بولغانی حالدا بوتون تاشکند غازیتالاری اوتکەن یلغی پاختا اونومی فاجعەسینی یازوب بیتیرە آلمای یاتادرلار. بز بو یردە، بر قانچا رقملەر بلەن، بو اونومسزلك اوچون کورسەتیلگەن سببلەرنی قیسقاغنە نقل ایتەمز:

پلان بوییچە 980824 تونا پاختا توپلانیلماقچی ایدی.(*) بوندەن 765659 تونا پاختا توپلانغان. دیمەك پلاندە کورسەتیلگەندەن 4 میلیون 200 میگ پوت کەم تازا لانغان پاختا آلندی. بو ایسە پلاننگ یوزدە 22 سی، یعنی بیشدە بردەن آرتقراغی دیمەکدر.

ایمدی بو ساویت پاختا پروغرامداگی موفقیتسزلکنگ سببی قای یردە ایکەن؟ طبیعی اوننگ سببلەری کوبدر. بو یردە اونلەردەن أڭ مهم بولغان اوچتەسینی کورسەتوب اوتەمز:

1) شرطلەنگەن یرلەردەن بوتونیسینگ ایکیلمەگەنلگی، 2) ساویت دوشمانی عنصرلەرنك پاختا سیاستیکە قارشو پروپاغاندالاری، 3) پاختا رایونلەریگە غەللە کیتریش پلانینگ ساویت حکومتی تاماندان توغریلق وە انصاف بلەن یوروتیلمەگەنلگی. بوندای شرطلەنگەن یرلەرنك تمام ایکیلمەسلگینك هەر یل بولیب تورگەن بر عادت ایکەنلیگنی بولشەویکلەر ایمدی گنە اعتراف ایتوب اوتورەدرلەر. مثلا: 1924 نچی یلی ایکیلمەی قالغان پاختا یری یوزدە 6 ایدی. بو 1925 نچی یلی یوزدە 10؛ 1926 نچی یلی یوزدە 15؛ 1927 نچی یلی یوزدە 13؛ 1928 نچی یلی یوزدە 15؛ 1929 نچی یلی یوزدە 17 گە چیقغان. بو یل ایسە شرطلەنگەن یرلەردەن یالغوز آندیجان دائرەسندە یوزدە 8 ینگ ایکیلمەگەنلگی ایمدیدەن کورونوب تورەدر.

(*) بر تونا، آلتمش ایکی (62) پوتدەن آزغنە آرتقراقدر.

ئەۋلاد گۈزۈيسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بو شرطله‌نگه‌ن یېرله‌رنك تمام ایکیلمه‌سلگی آینوقسا یوقاریدا سویله‌نگه‌ن ایکی سبب بله‌ن ایضاح ایتیله‌در: ملتچیله‌رنگ پاختاغا قارشو تشویقاتلاری وه ساویت حکومتینك تورکستاننی غه‌لله بله‌ن تأمین ایتش ایشیگه جدی، وه انصافلی قاراماغانلغی. غه‌لله‌نك آزلیغی بازاردا بهاسینگ آرتیشیغا سبب بولادر. بازارداگی غه‌لله بهاسینك دولت تامانیدان پاختاغا بیلگیله‌نگه‌ن بهاده‌ن بر قانچا (5--6) تاپقر یوقاری بولغانینی بولشه‌ویکله‌رنگ اوزله‌ری هه‌م تصدیق ایته‌درله‌ر. اونگچون دهقان اوز پاختاسینگ بر قسمینی اوز قولیدا ساقلاب قالوب، خصوصی آلوچیلارغا ساتماقچی بولادر. مه‌نه بو حالنگ نتیجه‌سی بولشه‌ویکله‌رنك پلانده کورسه‌تیلگه‌نده‌ن 4 میلیون 200 مینگ پوت آز پاختا آلیشلاری بولوب چیقغان.

بز بولشه‌ویکله‌رنی بو موفقیتله‌ری اوچون قوتلار وه کیله‌جه‌کده‌ده شونینگدیك یوتوقلارغا ایگه بولوشلارینی تیله‌یمز!

II. «**تورك ـ سیب**» حقنده بز مجموعه‌مزنگ اوتکه‌ن نومروله‌رنده کوبگنه یازدق. بز بو یولنگ آچیلیشینی بولشه‌ویکله‌ر تامانیدان قاندای پلانلار بله‌ن باغلانغانینی‌دا تولوق قیلوب یازغان ایدك. بولشه‌ویکله‌ر بو یولنی آچماسداناق تورکستانگه کیتریله‌درگه‌ن مینگله‌رچه واغون سیبریا بوغداییدان، یاغاچیدان بحث ایتشگه باشلادیلار. بو «مینگله‌رچه واغون غه‌لله حسابینگ نتیجه‌سنده تورکستانگه ایچکی روسیه‌ده‌ن کیتریله‌درگه‌ن غه‌لله‌نگ مقداری سوڭ درجه آزایتریلدی. تورکستاننی آرزان سیبریا غه‌لله‌سی وه یاغاچی بله‌ن تأمین ایتیش ایشی نیمه بولدی دیسه‌گز، اونی تورکستان غازیتالارینگ بو یول اوچون آیریلغان ستونله‌ری باشنداگی سرلوحه‌ده‌ن آنگلاب آلورسز. «ایگبه‌کچی قازاق»دان توتمش «تورکمه‌نستان» گه قدر بوتون تورکستان غازیتالاری «تورك‌ـسیب تهلکه قارشوسندا» دیب یازادرلار.

تورکستانتك اقتصادی کونه‌ریلیشیگه یاردم ایته‌درگه‌ن بو یو-
لنك اوزی بوکون ته‌لکه‌لی بر که‌سه‌لگ حالندادر. «تورك-سیب»نك
اوچ گنه نه‌رسه‌سی یتیشمه‌یدر:

1) «تورك-سیب» اوز ایشچی وه خدمتچیله‌رینی غه‌لله بله‌ن تأمین ایته آلمای توره‌در. 2) استاسیون بنالاری وه باشقا عمارتله‌ر اوچون لازم بولغان ماده‌له‌ر تاپیلمایدر. 3) ایشچی وه خدمتچی یتیشمه‌یدر.

دیمه‌ك أڭ مهم نه‌رسه‌له‌ر یتیشمه‌یدر. تورکستانی آرزان سبیریا غه‌لله‌سی بله‌ن تأمین ایتمه‌کچی بولغان «تورك-سیب»نك اوز ایشچیله‌ری آوقاتغا محتاج! تورکستانی أنشاآت ماده‌له‌ری بله‌ن تولدیرمه‌کچی بولغان «تورك-سیب» ماته‌ریالسزلقدان اوز حرکتینی توختاتماق مجبوریتی قارشوسندا توره‌در. بوتون قازاغستانغا بیله‌رمه‌ن ایشچیله‌ر یتیشترمه‌کچی بولغان «تورك-سیب»نڭ اوزی ایشچی تاپالمایدر.

حکومت اداره‌له‌ری جدی چاره‌له‌ر کوره‌درله‌ر: یولگ ایشچی وه خدمتچیله‌ریگه بیریله‌درگه‌ن یمه‌ك وه باشقا نه‌رسه‌له‌رنك مقدارینی آرتیریشغا قرار بیرگه‌نله‌ر. سبیریا محلی اداره‌له‌ریگه، غه‌لله وه یاغاچ حاضرلاب جوناتیش ایشینی جانلاندیریش اوچون بویوروقله‌ر بیریلگه‌ن. روسیه‌ده‌ن ماکینیست، قوندوقتور وه باشقا بیله‌رمه‌ن ایشچیله‌ر کیتروب «تورك-سیب» احتیاجینی تأمین ایتش چاره‌له‌ری کورولگه‌ن. بو ییل خدمتده‌ن بوشاتیلغان وه تیمر یولگ ایشله‌رینی به‌جه‌ره بیله‌درگه‌ن قیزیل عسکرله‌ر «تورك-سیب» خدمتیگه تارتیلادرلار. أڭ سوگده‌ده، قوروق سوزله‌رده گنه تورکستانلیله‌رده‌ن ایشچی وه خدمتچی حاضرلاش حقنده هه‌م سویله‌نیب قویلغان. مه‌نه ساویت ته‌خنیکی، ساویت ملی سیاستینڭ أڭ که‌نته یوتوغی بولغان «تورك-سیب» یولینك حالی!

III. ملی نشریات وه مطبوعات حقنده تورکستان غازیتالارندا جوده

ئەۋلاد كۇتۇپخانىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

قیزیق معلوماتلار کورونه‌دو. 1929 نچی ییل وه بو ییلنگ اوتکه‌ن آلتی آیی ایچنده ساویتله‌ر اورتا آسیاسی (تورکستانگ قازاقلار قسمنده‌ن باشقاسی)ندا عموماً 1047 کتاب تاراتیلغان. بو نشریاتنك هه‌ممه‌سی 9 میلیون 234 مینگ نسخه. تأسف که بو معلوماتنی آلدیغمز «پراودا ووستوکا» غازیتاسی (14 اییول) بو نشریاتنگ تیل اعتباری بله‌ن قاندای تقسیم ایتیلگه‌نینی یازماغان.

اورتا آسیادا بوتونیسی 43 غازیتا چیقادر. بونله‌رده‌ن 12 سی روسچه‌در. 31 ملی غازیتالارنگ عمومی تیراژی 396700 نسخه‌در. مجموعه، رساله، اوقوچیلار نشریاتی 71 دانه بولوب (28 ی روسچه) تیراژی 221 مینگدر.

طبیعی بوتون بو نشریات یالغوز تیلی اعتباریله ملی تلقی ایتیله آلور. روحی وه مندرجه‌سی اعتباریله ایسه تورکستانلیله‌رنگ ملی روح، احتیاج وه آرزولارینی کورسه‌ته آلیشدان کوب اوزاقدر-لار. ایمدی بر آزدا بو مجموعه، غازیتالارنگ باشندا توروچیله‌رنی کوزده‌ن کیچیره‌یلیك. 76 ملی نشریات (مجموعه، غازیتا، رساله وه باشقا)نگ باشندا 33 (اوتوز اوچ) محرر توره‌در. اوزبیکستانده برکشی ایکی-اوچ نشریاتنگ باش محرری وه بر نیچه‌له‌رینگ‌ده هیئت تحریریه اعضاسی بولسا، تورکمه‌نستانده بر آدم عینی زمانده 5 نشریاتنك باشندا توره‌در. بر غازیتا وه یا مجموعه‌نگ یالغوز بر آدم تامانیدان یازیلوب، تصحیح‌ده ایتیلوب نشر ایتیلگه‌نی که‌بی عجایب حادثه‌له‌رنی «پراودا ووستوکا» غازیتاسی اوزی یازادر. بو هه‌م هیچ بر نه‌رسه ایمه‌س. محررسز یالغوز بعضی ترجمانله‌رنگ یاردمی بله‌ن چیقاریلماقدا بولغان 20 ده‌ن آرتق «ملی نشریات» بار ایکه‌ن.

بو 33 ساویت «ملی» مطبوعاتی محررله‌رینگ تحصیل درجه-له‌ری شوندای کورسه‌تیله‌در:

6 کشی عالی فرقه قورسله‌رینی بیترگه‌ن، 4 کشی ژورنالیستلار قورسینده‌ن چیقغان، قالغانلاری ایسه اورتا وه باشلانغچ ساویت

مکتبلەرینی توگەتکەنلەر.

76 نشریاتگە 33 محرر. بو هەم بر نەرسە ایدی! سز محررسزا یالغوز ترجمانلەر واسطەسی بلەن چیقاریلماقدا بولغان 20دەن آرتق ملی نشریاتنی کورك. بو تورکستاندەگی ساویت ملی سیاستینگ وە ساویت «ملی» جمهوریتلەرینگ جودە یاخشی بر فوتوغرافیدر. بولشەویکلەر یاللانغان میرشەب وە تیلماچلار واسطەسی بلەن تورکستاندە روس پرولەتاری دیکتاتوراسی یورگیزدیکلەری بر چاغدا، نیچین یاللانغان تیلماچلار یاردمی بلەن «ملی مطبوعات» چیقارا آلماسونلار؟ بو «ملی نشریات»دە عینیلە «ملی جمهوریتلەر»گە اوخشایدر.

IV — سعد الله قاسم وە نصرالدین علیم أولدیریلدیلر

غازیتا خبرلەریگە قاراغاندا «یاش تورکستان»نگ اوتکەن سانیدا تفصیلاتینی یازدیغمز سعدالله قاسم محاکمەسیدە أولومگە حکم ایتلگەنلەردەن بورونغی اوزبیکستان عالی محکمەسی رئیسی سعدالله قاسم وە ایسکی سوداگرلەردەن نصرالدین علیم اولدیریلگەنلەر ایمش. قالغان محکوملەرنك جزالەری اون ییللق قاماقغا توشیریلگەن.

V. سمرقنددەن تاشکندگە — «ملی چیگەرەلەر»گە آیریلیش،

یعنی تورکستاندە قبیلە جمهوریتلەری توزولگەندەن سوڭ بولشەویکلەر تورکستاننگ اوزبیك قسمی مرکزینی تاشکنددەن سمرقندگە کوچیرگەنلەر ایدی. او زمان اوزبیکستاننی «تیمور مزاری ساقچیسی» دیب جدیت بلەن ماسقارا هەم قیلوب آلغانلار ایدی. سمرقند اوزبیکستاننگ اورتاسندا ایدی. تاجیکستان «مستقل» جمهوریت بولوب آیریلغاندان سوڭ سمرقند اوزبیکستاننگ بر چیتیدە قالدی. ایمدی موسقوا بولشەویکلەری اوزبیکستان مرکزینی قایتادان تاشکندگە، اورتا آسیا بیوروسینگ اوز قوچاغیغا، کتیرمەکچی بولغانلار. وقتیلە تاجیکستانغا سمرقند دعواسی هەم قیلدیریب یورگەنلەر ایدی. اوزبیکستان پایتختینی تاشکندگە کوچیرگەندەن

ئەۋلادىمغا ئوقۇتۇش
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

سوڭ بەلكىدە بو مسئلەنى قايتادان قوزغاب سمرقندنى تاجيكستانغا بيرمەكچى بولادرلار.

VI. عبدالرزاق حكيمباىنىڭ اولديريليشى

توركستاندەن آلديغمز خبرلەرگە قاراغاندا تاشكند دائرەسى يير-سو ايشلەرى ادارەسى باشلوغى عبدالرزاق حكيمباى 10 نچى آپريلدا پيسكەنت رايوندا اولديريلگەن.

عبدالرزاق توركستاننىڭ آتاقلى قوموونيستلەرندەن برى ايدى. او 1917 نچى ييل دەقابردە ناماىگاندا فرقەگە كيرگەن. اوزون زمان انقلاب محكمەسندە (تريبونال) خدمت ايتوب يوروب بولشەويك چەقاسيگە ملتچيلەر بلەن كورەش ايشندە كوب گنە ياردم ايتگەن. سوڭ زمانلەردە حكيمباى اوزبيكستان فرقە مركزى وە مركزى اجرا قوميتەسى اعضالارندان ايدى. قولخوز سياستينى باشلار آلدندا موسقوانىڭ صادق بندەلەرندەن سانالغان عبدالرزاق حكيمباى تاشكند دائرەسى يير-سو ايشلەرى مديريتى كەبى مهم بر موقعگە تعيين ايتيلگەن ايدى. او آپريل باشلارندا قولخوز سياستينىڭ تطبيقاتندە كيچيريلگەن كەمچيلكلەرنى توزەتيش اوچون پيسكەنت رايونيگە يوباريلغان ايدى. مەنە حكيمباى شو سياحتندە اولديريلگەن. عبدالرزاق تاشكندەن جونەركەن اولومينىڭ ياقينلاشغانينى سيزمەكدە بولغانينى اوز ياقينلاريغا سويلەگەن.

او: «بزنىڭ فرقە توركستان دهقانلارى قارشوسندا جودە كەتتە خطا وە خيانتلەر كيچيردى. موسقوا مركزىنىڭ بو خطالەرى جزاسينى حقيقتدە سياسى خط حركتنىڭ چيزيليشندە قطعياً علاقەسى حتى اوندەن خبرى هەم بولماغان بز ييرلى قوموونيستلەر چيكەمز. خلق يالغوز بزنى گنە كورەدر. اونىڭچون اونىڭ بوتون غضبى بزگە گنە قارشو. بز هەممەمز محو بولوب كيتەمز»، ديگەن.

حقيقتدە حكيمباى اوز مولجەليدە حقلى چيقدى. او، اوز خلقينى

ایزیش اوچون یات حاکم قوت طرفده‌ن توزولگه‌ن خائن سیا-
ستگه خدمت ایتش یولنده اوز باشینی ییدی.

به‌رلین خبرله‌ری

14 ییل بورون ایچکی روسیه وه سبیریا مسلمانلاری ملی مدنی مختاریت اعلان ایتگه‌نله‌ر ایدی. ایدیل-اورال استقلال قومیته‌سینڭ به‌رلین اوزه‌گی، شو ملی مدنی مختاریت اعلان ایتیلگه‌ن کونڭ 14 نچی ییل دونومینی، 4 نچی آوغوستنی، به‌رلیننڭ «آدلوف» دیگه‌ن کبار بر ره‌ستورانینڭ تورلو چیچه‌کله‌ر بله‌ن بیزه‌نگه‌ن گوزه‌ل سالونیدا، بر «ملی کون» که‌بی بایرام ایتدی. دعوتلیله‌ر کیلگه‌نده‌ن سوڭ ایدیل-اورال استقلال قومیته‌سینڭ به‌رلین اوزه‌گی باشقاروچیسی مجلسنی آچاراق 4 نچی آوغوستنڭ تاریخی وه ملی اهمیتی توغریسیده تورکچه اوزون وه قیمتلی بر نطق سویله‌دی. عینی نطق، تورکچه بیلمه‌گه‌ن قوناقلارنڭ تیله‌کله‌ری بوینچه، به‌رلین دارالفنونیدا اوقوچی قازانلی سعادت خانم تامانیدان آلمانچاغا ترجمه قیلندی وه کوب آلقیشلاندی. اونده‌ن سوڭ تورکستان، آذربایجان وه گورجستان وکیلله‌ری ایدیل-اورالیلارنڭ بو ملی کونینی تورکچه-آلمانچا نطقله‌ری بله‌ن یوره‌کده‌ن قوتلادیلار. بایرا-منڭ رسمی بولومی ساعت 23 گه‌چه دوام ایتکه‌نی حالدا قوناقلار ساعت ۱ گه‌چه اوتوردیله‌ر وه اونوتیلمه‌س خاطره‌له‌ر بله‌ن تارقالدیلار.

أفضل بیك وقعه‌سینك آلمان مطبوعاتیغا عکسی

به‌رلینده‌گی ساویت سفارتخانه‌سیده بولوب اوتکه‌ن أفضل بیك وقعه‌سی «یاش تورکستان» اوقوچیلاریغا معلومدر. بو وقعه آولچه پاریسنك دنیاچه تانیلغان «ماته‌ن» غازیتاسی آرقالی مطبوعات عالمیگه عکس ایتکه‌ن ایدی. به‌رلین غازیتالاری هافتالارچا پولیس اداره‌لریده تیکشیریشله‌ر قیلغاندان سوڭ افضل بیك وقعه‌سینی بوتون تفرعا-
« Das 12 Uhrblatt » ، « Deutsche Zeitung » وه «N. Pr.»
تیله یازدیلار. ساویت حکومتینك
« Kreuz Zeitung » بو توغریده اوزونگنه مقاله‌لر نشر ایتدی.
تورکستان ملی حرکتیگه قارشو بونده‌ی چیرکین مجادله‌سینی، به‌رلین غازیتالاری‌دا
پاریس غازیتالاری که‌بی بویوك نفرتله‌ر بله‌ن قارشولادیلار.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.evlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ایسکرتمه: باشقارمادان آسیلی بولماغان بعضی سببلەردەن تورکستان خبرلەرینڭ بویوك قسمی ، تیشقی خبرلەر وە «دوست جبهەلەردە» دیگەن معلوماتلار مجموعەمزنڭ بو سانیغا کیرەلمەی قالدی.

بیلدیریش: هەلسینگفورسدەن ظهور بیك آرقالی یوباریلغان آبونه پوللەری باشقارمامزغا کیلدی. فینلاندیاداگی اوقوچیلارمزغا تشکرلەر ایتەمز.

Yach Turkistan

(Le jeune Turkestan) No. 9-10

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

باشقارمادان :

يوليمزغا توغرى كيلگەن بوتون يازولار اوچون
مجموعەمزنك بيتلەرى آچيقدر .
باسيلماغان يازولار قايتاريلماس .

آبونه شرطلەرى :

ييللغى	—	2 دولار
آلتى آيلغى	—	1,2 دولار
اوچ آيلغى	—	60 سەنت
آيريم نسخەسى	—	20 سەنت

مجموعەمزگە تيوشلى هەر تورلى يوللانمالار اوچون آدرەس :

Moustapha Tchokai-Oghly
48 bis rue Parmentier
Nogent s. Marne (Seine)
France

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى